

K. PRAAKLI

EESTI
KEELE
ÕPIK
III

A-30553

K. PRAAKLI

EESTI KEELE ÕPIK

III

KLASSILE

5. TRÜKK

KIRJASTUS „VALGUS“
TALLINN 1970

Kunstiliselt kujundanud ja illustreerinud L. Härm.

Kinnitatud Eesti NSV Haridusministeeriumi poolt.

Autorile on oma kaasabi osutanud, eriti harjutuste koostamisel, Märjamaa Keskkooli õpetaja K. Kangur.

**TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU**

I. SÜGIS INIMESTE ELUS.

1. LAUSE LÕPUMÄRK.

Esimene september.

Täna on 1. september. Sügis koputab aknale. Lapsed, ruttu kooli! Kõik tõusevad vara ja kiirustavad. Kas kõik asjad on ranitsas? Millal läheb buss? Igal teel ja tänaval ruttavad nüüd õpilased. Tere, armas koolimaja! Kui ilusaks sa oled värvi-
tud!

PEAN MEELES.

Lauset alustatakse kirjas suure algustähega.

1. Mitu lauset on esitatud lookeses?
2. Loe laused, mille lõpumärk on punkt.
3. Missugused laused lõpevad küsimärgiga? Miks?
4. Missuguste lausete lõpus on hüüumärk? Miks?
5. Nimeta lause lõpumärgid ja seleta, millal neid tarvitame.
6. Mis lõpumärk on loosungil? Miks?

Harjutus 1. Kirjuta eelmisel leheküljel toodud looke ära ja märgi lause lõpumärk värviliselt.

Jälgi tabelis antud lauseid ja lause lõpumärki.

Laused.	Lause nimetus.	Lause lõpumärk.
Juta aitas emal einet valmistada. Isa ruttas vabrikusse. Mina olen nüüd kolmandas klassis.	Jutustavad laused jutustavad ja teatavad midagi.	Punkt (.)
Kas sa töötasid suvel kooli aias? Mis töid sa seal tegid? Kes olid pioneerilaagris?	Küsilauseid sisaldavad küsimust.	Küsimärk (?)
Mine aeda ja too lilli! Küll oli tänavu palju mustikaid! Ära söö pesemata juurvilja! Head õhtut! Tere hommikust!	Hüüdlauseid sisaldavad käsku, keeldu, soovi või väljendavad rõõmu, üllatust ja muid tundmusi.	Hüüumärk (!)

1. Missugune hüüdlause tabelis sisaldab käsku?
2. Missugune hüüdlause sisaldab keeldu?
3. Loe soovi sisaldavad hüüdlauseid!
4. Missugune hüüdlause väljendab rõõmu?
5. Nimeta laused nende lõpumärgi järgi.

Harjutus 2. Pane lause lõpumärk.

Tule, läheme aeda / Võtke kõblas kaasa / Näe,
kuidas malts ja orashein tõstavad pead / Nad lämmitavad
niiviisi kõik köögiviljad / Lapsed, andke umbrohtudele
teravat kõblast / Oi, kui suur kõrvits / Kus on alles mürakas /
See kaalub oma kümme kilo / Head nägemist, õpilased /

Harjutus 3. Pane lause lõpumärk.

Rähn.

Kas sa tunnend seda lindu / Ta elab metsas / Tal on kirjud
suled / Linnu nokk on tugev nagu peitel / Kuidas ta küll sellega
põristab / Puupuru aina lendab / Mida ta otsib / Miks ta kuulatab /
See metsavalvur otsib kahjureid / Lenda, rähnik, ka meie parki ja aeda /

Harjutus 4. Koosta küsimused sõrendatult trükitud sõnade kohta. (Antud jutustavaid lauseid pole vaja kirjutada.)

Kevadel külvasime seemned peenrale. Kahe nädala pärast ilmusid taimekesed. Kohe tärkas ka umbrohi. Kitkusime umbrohu välja. Hiljem harvendasime taimed. Sügisel olid meil maitsvad porgandid. Hool kannab vilja.

Näidis. (Sügisel koristasime juurvilja.) Mida koristasime sügisel?

Harjutus 5. Korrasta antud sõnad hüüdlauseteks. Alusta lauset suure algustähega.

maitsvad õunad ah kui / on kõrvits raske küll / aedvilja söö ära pesemata / sööki pese enne käsi / vii lauale klassi

lilled / hommikust tere / jõudu tere / õnnitlen südamest puhul
sünnipäeva sind / aega head / tere kooli tulemast /

Koosta kirjand antud kava ja küsimuste järgi.

Sügis aias.

1. Sissejuhatus.

Mida pilt kujutab? Mis puud siin kasvavad? Mis aasta-
aeg on saabunud?

2. Esiplaanil.

Mida näeme õunapuu juures? Kes seal töötavad?
Kuidas nad töötavad? Mida nad teevad?

3. Keskplaani.

Mida näeme pildi keskel? Kes kannavad korvi? Kes juha-
tab tööd? Kes töötavad eemal?

4. Tagaplaanil.

Mis paistab tagaplaanil? Missugune hoone see on? Missugune ümbrus on koolimajal?

5. Lõpetamine.

Kuidas meeldib õpilastele õunte noppimine? Miks?

Harjutus 6. Poolita.

maitsvad õunad, raske kõrvits, pikad peenrad, kitkusime umbrohtu, jõudu tööle!

Harjutus 7. Ütle, mitu silpi on igas sõnas.

Esmaspäeva hommikul harvendasime porgandeid, koristasime juurvilja, korjasime rabarbrivarsi.

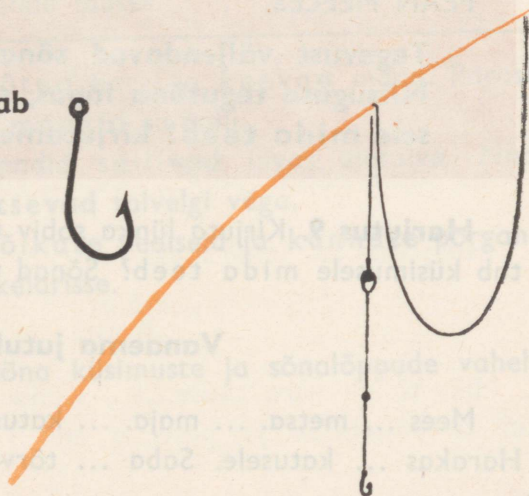
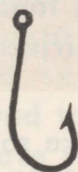
2. PÖÖRDELÕPUD.

Mida teeb?

Kalamees.

Kes see on, kes nõnda **ajab**
terve pere jalule?

Üle õue teade **kajab**:
Ats meil **läheb** kalale.

Emal kalakotti **nõelub**.
Kalur uste vahet **sõelub**,
uurib korki õngeninast,
muret **peab** ka kõigest muust.
Nöör on jõhvist, raskus tinast,
ritv on nõtkest sarapuust.

(K. Merilaas.)

Loe luuletus lausete kaupa ja ütle sõnad, mis vastavad küsimusele mida teeb?

Vaatle nende sõnade õigekirja ja ütle, mis on neil sõnadel ühist.

Harjutus 8. Kirjuta tegusõna lõpp.

Üle õue kaja___ teade, et Ats lähe___ kalale. Emal nõelu___ kalakotti. Kalur uuri___ õnge. Ta vaata___, kas kork ja konks on korras. Siis too___ ta karbi ussidega, võta___ õnge ja koti. Nüüd lähe___ Ats järve äärde, kus ta tihti püüa___ kalu. Küll ema rõõmusta___, kui Ats kaladega koju tule___.

PEAN MEELES.

Tegevust väljendavad sõnad on tegusõnad.
Niisuguse tegusõna lõpus, mis vastab küsimusele mida teeb? kirjutame alati -b.

Harjutus 9. Kirjuta lünka sobiv tegusõna, nii et see vastab küsimusele mida teeb? Sõnad vali harjutuse alt.

Vanaema jutuke.

Mees ... metsa. ... maja. ... katuse peale. ... katuse ära.
Harakas ... katusele. Saba ... tõrvasse kinni. Harakas ...

saba lahti, nokk ... kinni. ... noka lahti, saba ... kinni. Nii ... ta seal praegugi ja

Sõnad: *minema, ehitama, tegema, tõrvama, lendama, jääma, tõmbama, istuma, koogutama.*

Harjutus 10. Kirjuta jutuke „Õhtul“ nii, et tegusõnad vastavad küsimusele *mida teeb?*

Õhtul.

päike — laskuma — mets — taha / õhtu — saabuma / tuul — vaikima / traktor — mürisema — põld / auto — sõitma — maantee / kojusõitjate — laul — kõlama — kaugele / öökannike — lõhnama — aed / Juhan — astuma — tuba / ta — süütama — elektrilamp / Juhan — hakkama — õppima /

Näidis. Päike laskub metsa taha. Õhtu...

Vaata ja võrdle tegusõna küsimust ja sõnalõppe.

Küsimus.	Tegusõna lauses.
Mida teed?	Sa võtad hargi ja kaevad maad. Pärast tööd mängid sa palli.
Mida teevad?	Porgandid säilivad liivas ületalve. Nad maitsevad talvelgi väga.
Mida teete?	Te lõikate pealseid ja kannate porgandid keldrisse.

Mis on ühist tegusõna küsimuste ja sõnalõppude vahel?

Harjutus 11. Täida lünk sobiva tegusõnaga.

Mida sa teed?

Sa ... koolist koju. Kodus ... sa käed ja Siis ... õues või ... ema. Kell viis ... laua juurde ja Sa ... harjutusi ja ... ülesandeid. Kui kõik on õpitud, siis sa ... või ...

Sõnad: *aitama, istuma, kirjutama, lahendama, lugema, lõunatama, mängima, pesema, ruttama, sportima, õppima (sa õpid).*

Harjutus 12. Täida lünk.

Lehed sügisel.

Puhu__ vali tuul. Ta vilista__ akna taga ja ulu__ korstnas. Ta painuta__ puid ja rebi__ lehti maha. Lehed langeva__ alla ja keerleva__. Nad hõljuva__, lendava__ ja tantsiva__ õhus. Mõned kukuva__ vette ja saava__ märjaks. Varsti nad närt-siva__.

Mida õpetaja ütleb.

Te lähe__ aeda ja korista__ juurvilja. Seal tõmba__ te suuri kaalikaid ja peete üles. Siis kanna__ te need riita. Laine ja Leida, teie lõika__ pealseid. Peeter ja Jüri, teie kaeva__ peenrad ümber. Poisid, teie vii__ tööriistad kuuri. Nüüd võta__ kitlid seljast, pese__ käed ja rutta__ klassi.

Harjutus 13. Täida lünk.

Kooli.

Miks te nii vara tõuse__e / Kuhu te rutta__e / Hommi-kul te võimle__e ja pese__e end / Siis lähe__e kooli /

Kas kõik sõida___ bussiga / Kes sõida___ jalgrattaga /
Vaata, kui mitu õpilast rutta___ kooli / Paljud läheva___
jala /

Pärast tunde.

Millal tunnid lõpeva___ / Kas sina lähe___ jala koju / Poi-
sid jookseva___ spordiväljakule / Teie tule___ e aeda ja aita___ e
mind / Tiiu võta___ õunu maha / Sa kirjuta___ veel harjutust /
Millal sa lõpeta___ / Oi, kui kaugele Jaan hüppa___ / Kas sa
klaverimängu õpi___ /

Harjutus 14. Kirjuta tegusõna õige lõpp ja pane / kohale
lõpumärk.

Rebane ja jänes saava___
metsas kokku ja kõnniva___
mööda teed / Nad ajava___
juttu / Jänes küsi___: „Miks
sa ikka tagasi vahi___, kui
krabinat kuule___ /“ Rebane
vastab: „Viga seisa___ selles,

et mul pole saba otsas silmi /“ Siis päri___ rebane: „Miks sa
üle tee hüppa___, kui tee vastu tule___ /“

Mida vasta___ jänes / Mis te arva___ /

Harjutus 15. Täida lünk.

Ma õpi___

me õpi___

sa õpi___

te õpi___

ta õpi___

nad õpi___

Koma **et, sest, kus** ees.

Viljakoristamine.

Kevadel töötasid traktorid põllul, **et** külvata seemet. Kõik ruttasid, **sest** kevad kiirustas. Seal külvasid nad ka öösi, **kus** põld kippus kuivama.

Nüüd käib põllul kibe töö, **et** koristada vilja. Kõige kiiremini töötab kombain, **sest** tema löikab ja peksab korraga. Vili veetakse kuivatisse, **kus** see kuivatatakse ja sorteeritakse.

1. Ütle, missuguste sõnade ette pannakse koma.
2. Loe valjusti pala „Viljakoristamine“ ja jälgi, kuidas enne koma kõnetoon tõuseb ja koma kohal tekib peatus.
3. Kuulatle ja võrdle kõnetooni ka punkti kohal.
4. Kuidas muutub kõnetoon punkti kohal?
5. Kirjuta pala „Viljakoristamine“ ära ja märgi sõnad **et, sest, kus** värviliselt.

PEAN MEELES.

Sõnade et, sest, kus ees on koma.

Sõnade ja, ning, või ees pole koma.

Harjutus 16. Pane koma ja tõmba komale järgnevale sõnale joon alla.

Rehepeks vanasti.

I

Vanasti peksti reht käsitsi sest polnud masinaid. Elamud ehitati nii et need olid koos rehetare ja rehalaga. Vili veeti rehalasse ja viidi sealt rehetarre parsile kus see kuivatati.

Köeti korstnata reheahju et vili hästi kuivaks. Kuiva vilja peksti käsitsi.

II

Vilja tallati ka hobustega et terad viljapeadest eralduksid. Õled köideti kubudesse. Rehala värava kohal rippus sari kus vili tuulati. Inimesed olid õhtul väga väsinud sest töö oli ränk. Juba aovalgel pidid nad jälle tõusma ning uut reht alustama sest mõisnik nõudis neilt palju tööd.

3. KOMA kes JA mis EES.

Loe ja jälgi koma sõnade kes ja mis ees.

Rehetares.

Hilja öösi istus rehetares vanaisa, **kes** küttis seal ahju. Lapsed küpsetasid reheahjus kaalikaid, **mis** maitseid ülihästi. Tore oli kuulata vanaisa, **kes** jutustas huvitavaid lugusid. Oli jutte, **mis** ei ununenud iialgi.

Millal tarvitame sõna kes, millal *mis*?

Harjutus 17. Kirjuta pala „Rehetares“ ära ja märgi sõnad kes ja mis värviliselt.

Harjutus 18. Kasuta lüngas sõnu kes või *mis* ja pane koma.

Kes või mis?

1. Tööl korraldasid pioneerid võistluse ... oli väga pinev.
2. Oktoobrilapsed olid esimesed ... lõpetasid töö.
3. Kas tõite koju korvid ... põllul olid?
4. Sõime kartuleid ... me ise küpsetasime.

5. Kolhoosile toodi hobuseid ... olid tori tõugu.
6. See oskab hästi ... õpib hoolsasti.
7. Mitu õpilast siin on ... astuvad pioneeriks?
8. Suur ja lai on maa ... on mu kodu.

Harjutus 19. Pane komad ja märgi komaga sõnad värviliselt.

Truu abistaja.

Seal oli vanasti mets kus nüüd on põllud. Inimesed tegid metsast põldu et saada rohkem vilja. Inimest aitas hobune kes oli ta truu sõber. Hobune töötas igal pool kus nüüd müri-sevad masinad. Ta vedas koormaid mis nüüd laotakse auto-dele. Ta oli abiks sõjaski kus kaitsti meie kodumaad.

Harjutus 20. Lõpeta laused, täida lüngad ja pane koma, kuhu vaja.

Tunnis.

Kell helise__ ja õpilased ... Tule__ õpetaja ning kõik ...
 Õpetaja ... istuda ja tund ... Andres kardab__ sest ... Me
 jutustame mis ... Õpetaja seleta__ ja näita__ pilte kus ...
 Tund möödu__ kiiresti sest ...

Õppekäigul.

Te viibi__ põllul kus töölised parajasti korista__ vilja. Siin
 näe__ kombaini mis lõika__ küpset nisu. Kombain korista__
 vilja, peksa__ ja puhasta__. Õled kogu__ ta hunnikusse. Kõr-
 repõllul tööta__ traktorid mis künna__ kõrt. Õpilased aita__
 kartuleid noppida sest nad on tublid. Te leiutage niisugune
 masin mis ise nopi__ kartuleid.

Harjutus 21. Poolita.

vanasti, metsast, põllud, põldu, kodumaad, jutustame, õppekäigul.

Koma **aga** ees.

Loe pala ja ütle, missuguste sõnade ees on koma.

Ants ja Malle.

Ants õpib kolmandas, **aga** Malle käib alles esimeses klassis. Malle mängib vahel nukkudega, **aga** Antsu huvitavad traktorid, **mis** põllul pörisevad. Ants käib ka kalal, **aga** Mallet see sport ei huvita. Mallele meeldivad need, **kes** inimese tervise eest hoolitsevad. Eks me kuule, **mis** Mallest ja Antsust kord saab.

Nimeta sõnad, mille ette paned koma.

Kuidas toimid sõnade *ja, ning, või* puhul?

Harjutus 22. Kirjuta pala „Ants ja Malle“ ära ja märgi sõnad *kes, mis, aga* värviliselt.

Harjutus 23. Pane puuduvad kirjavahemärgid ja alusta uut lauset suure algustähega.

Näitusele.

I

Arula sovhoosis valmistusid kõik näitusele minekuks mais uhkustas et ta on kõige pikem rukis oli temast küll lühem aga tema annab inimestele leiba mis on kõige tähtsam oder

ja hernes olid ka uhked sest neid söövad inimesed ja loomad kõik imetlesid ka suhkrupeete mis olid suured ning rasked.

II

Ka umbrohud kippusid näitusele aga neil polnud midagi head näidata malts kinnitas küll et tema annab kõige rohkem seemneid maltsal on tõesti palju seemneid aga keegi neid ei külva nii ei pääsenudki umbrohud näitusele.

Harjutus 24. Toimi nagu eelmises harjutuses.

Meie aed.

Küll on meie aed sügisel ilus seal õitseb palju lilli lopsakad leeklilled lõhnavad nii hästi leeklill on püsilill sest ta õitseb külvamata igal aastal püsililledest võib tehapeenra kus õitseb alati lilli meeldivad suvililled

on astrid sest nad õitsevad veel hilja sügisel mis lilli kasvab meie kooli aias

4. KORDAMISEKS.

1. Nimeta sõnad, mille ette pannakse koma.
2. Nimeta lause lõpumärgid.
3. Ütle lauseid, mille lõpus on hüüumärk.
4. Ütle lauseid, mille lõpus on küsimärk.
5. Nimeta tegusõna lõpud.

Ma kirjuta___

me kirjuta___

sa kirjuta___

te kirjuta___

ta kirjuta___

nad kirjutava___

6. Täida lüngad ja pane kirjavahemärgid.

Kus sa ela___ / Elan selles külas mis üle järve paista___ /
Mis küla see on / See on Paukla aga sealt lõunasse on Rädi-
vere küla / Kas te ela___ internaadis et õpi___ homseks koolis /
Nad õpiva___ siin sest on pikapäevarühmas / Nüüd alga___
eine / Istuge lauda / Istu sinna kus istuva___ teised / Head isu /

5. LIITSÕNAD.

Ütle, missugustest sõnadest koosnevad need liitsõnad:

koolimaja, algkool, tunniplaan, suvivili, püsilill, rukkitera,
tammetõru, joonlaud, kirjavahemärk, pikapäevarühm, raudtee,
koolitee, kraadiklaas, talveuni.

Harjutus 25. Liida kaks sõna nii, et neil oleks tähendus.

juur	lill
püsi	vili
jalg	häälik
ratas	täis

ema	alg
keel	kool
veo	raud
tee	auto

tegu	kooli
maja	sõna
kann	puu
õuna	kaste

Näidis: juurvili, ...

Harjutus 26. Liida need sõnad paarikaupa õigesti.

kooli, kaas, lõvi, maja, lõug, häälik, kurgi, side, salat, lõike, auto, lill

Näidis: koolimaja, ...

Vaatle, kuidas poolitame liitsõnu.

kase-urvad, vahtra-viljad, ratas-traktor, ränd-linnud, paigalinnud, põld-hiir, talve-unes.

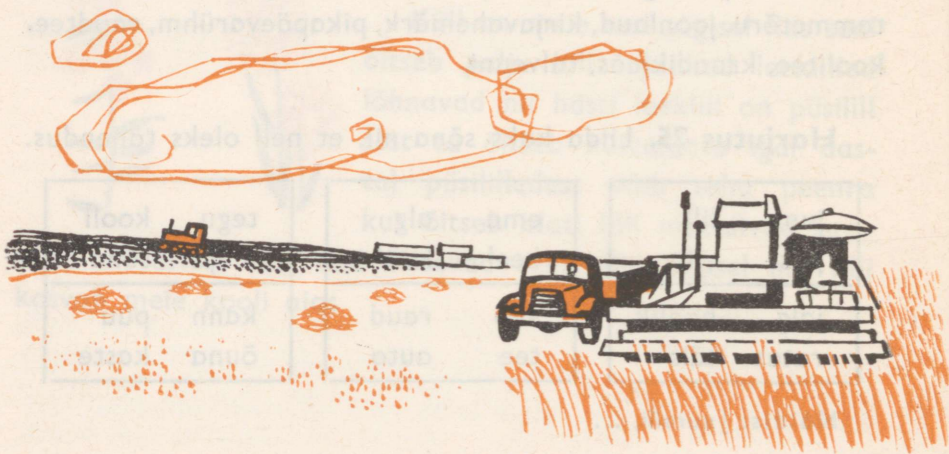
PEAN MEELES.

Liitsõnu on sobiv poolitada liitekohast.

Harjutus 27. Poolita liitsõnad.

Koolitee, joonlaud, sullepea, kaasõpilane, tunniplaan, peastarvutamine, viljapuu-aed, algkool, rukkiahk, veohobune, rehepeksumasin, kaerahelbed.

Koosta kirjand „Sügis kolhoosipõllul“ pildi ja antud kava järgi.

1. Sissejuhatus.
Mida pilt kujutab? Mis aastaeg on?
Missuguseks on muutunud viljad?
2. Kombain vilja koristamas.
Kuidas töötab kombain? Kes teda juhib?
Miks on veoauto punkri juures?
Kuhu vili pannakse? Mida tehakse põhuga?
3. Traktor künnab kõrrepõllul.
Mis tööd teeb traktor? Miks küntakse põld sügisel?
4. Lõpetamine.
Miks on sügisel kõigil kiire?
Miks meeldib meile sügis?

Tähestik.

A (Aa) Bb Cc Dd Ee Ff Gg
 Hh Ii Jj Kk(k) Ll Mm Nn
 Oo Pp Qq Rr Ss Ss' Tt
 Üü Vv Ww Öö ÄÄä
 Öö Üü Xx Yy

1. Kirjuta tähestik (suured ja väikesed tähed) oma vihikusse.
2. Nimeta täishäälikud.
3. Nimeta kaashäälikud.
4. Ütle, missuguseid häälikuid nimetame nõrkadeks, missuguseid tugevateks.
5. Kirjuta vihikusse: a) täishäälikud, b) kaashäälikud, c) nõrgad kaashäälikud, d) tugevad kaashäälikud.

II. SÜGISEL PARGIS JA METSAS.

6. s JA h KÕRVAL k, p, t.

kuusk

lapsed

leht

Harjutus 28. Kirjuta pala ära ja märgi värviliselt s ja h ning nende kõrval k, p, t.

Mets.

Igal aastaajal on mets ilus. Kevadel õitseb siin rohkesti lilli. Niisketel kohtadel kasvab konnakapsas, puuokstel sädis-tavad linnud. Suvel küpsevad siin mustikad ja muud marjad. Sügisel otsivad lapsed metsast seeni ja pähkleid. Lopsakal samblal on mõnus istuda ja küpseid marju maitsta. Üha roh-kem leidub värvilisi lehti. Kask ongi kollane, aga kuusk tume-roheline.

Harjutus 29. Kirjuta s ja h kõrvale k, p või t.

Pargis.

Vah__ra ladvast pääses lah__i ü__sik leh__. Liueldes riivas ta teis__ leh__e ja see murdus o__salt lah__i. Need ka__s ku__susid teisigi kaasa ja algas leh__ede las__umine. Nii nõrgalt püsivad kirju__s muutunud lehed o__stel.

Mis juhuks puuga, kui lehed talves ei langes? Rase lumi murras ta püsised osad. Puul ei jätkus ka niisus auramises.

Harjutus 30. Korralda antud segipaisatud sõnad lauseteks. Mida pole vaja, jäta välja. Lisa ise sõnu. Märgi *s*, *h* ja *k*, *p*, *t* värviliselt.

1. Värske kapsas — norskama, Mihkel — maitsema.
2. Mustad sõstrad — vestlema, meistrid — kasvama.
3. Küpsis — puhkama, lapsed — küpsema.
4. Ahto — suitsetama, korsten — heiskama.
5. Traktor — jutustama, Kersti — turtsuma.

Näidis. Värske kapsas maitses hästi. Mihkel norskab valjult.

PEAN MEELES.

s ja h kõrvale kirjutame harilikult k, p, t, nagu kuusk, lapsed, leht.

Harjutus 31. Leia *s* ja *h* kõrvale sobiv naaber.

1. Onu masis tasosõidu eess kas rubla kahesa kopikat.
2. Aho osas raset ülesannet lahendada.
3. Lased lisasid aeda kasas tooma.
4. Leida vahusas visliga mannat kreemiks.
5. Mihel raseldas puukurikat.
6. Lehe, tee oma sahel kähu puhaks!
7. Asa asus mesas mööda kases rohu ja kohus, kui nägi räsikut.
8. Aho korjas õhul vahralehi, sest ta tahis neid joonisada.

Harjutus 32. Leia sõnu, kus *s* või *h* kõrval on *k*, *p* või *t*.
Ütle neist sõnadest lauseid.

Harjutus 33. Kirjuta lünka *g*, *b*, *d* või *k*, *p*, *t*.

Rändlinnud lahuvad.

La____sed vaatlesi____ ilma. Nad pani____ tähele õhusoojus____, sa____meid, tuult ja muid näh____usi. Kas märkasi____e juba, et oktoo____er on külmem septem____rist? Vars____i on kõik rän____linnud lah____unud. Nad lendava____ lõunasse. Kur____ lenda____, kaur uju____, aga vutt ja räa____ joo____seva____ selle pika ja oh____liku rännutee.

Noored pioneerid.

Oktoo____rila____sed ja pioneerid on sõ____rad, sest neil on ühine eesmär____. Mi____u kolmanda klassi poissi ja tü____ruket as____usid pioneeri____s. Peeti pi____ulik koondus, mida juh____is pioneerijuh____. Orkester mängis, uks teh____i lah____i ja lippur marssis lipuga saali. Kõik tõusid püs____i ja pioneerid saluteerisid. Noored pioneerid seisisid sir____elt ja vas____asid: „Alati valmis!“

Harjutus 34. Ütle laused nii, et tulbas antud sõnad vastavad küsimusele *mida tegin?* *mida tegid?* jne.

Minevik (*mida tegin?*)

saatma

Ma saatsin vennale kirja.

niitma

Masinad (*mida tegid?*) põllul ristikut.

lootma

Me (*mida tegime?*), et võistluses võidame.

sõitma

Lapsed (*mida tegid?*) ...

toitma

...

kõitma	...
kartma	...
jootma	...
liitma	...

Harjutus 35. Kirjuta eelmises harjutuses moodustatud laused vihikusse. Pealkirjaks: Minevik.

Harjutus 36. Kuidas kirjutada, kui X tähendab g või k, + tähendab b või p, — tähendab d või t?

niisXe õhX, minXe puhXama, rahatasXu, väiXe tü—ruk, seisXe sirXelt, olXe vaiXselt, pesXe puh—aXs, täh—is märX, ham+apas—a, uXsed on lah—i, mai—sev pu—er, vars—i tule+ ars—, num+er kaheXsa, traa—ist konXs, pisiXe MihXel loe+ leh—e, sei—se pil—i, kaXs pliia—sit, värsXe aja— leh—, mi—a te kar—a—e.

7. KORDAMISEKS.

1. Missuguste lausete lõppu pannakse hüüumärk?
2. Mis märk pannakse küsimust sisaldava lause lõppu?
3. Miks kirjutame **k**, **p**, **t** sõnades **kuusk**, **lapsed**, **leht**?

Harjutus 37. Täida lüngad ja pane lõpumärk.

s ja h kõrval k, p, t.

Ma söö__sin küülikuid / Küll söi__sid võis__lejad kiires__i /
 Kas te saa__si__e kirja ära / Nii__umasinad nii__sid rukist /
 Kolhoosnikud köi__sid vih__e / Palun mai__ske meie kü__si__
 seid / Tere tulemas__ / Kellele teie loo__si__e / Palju õnne
 sünnipäeva__s / Mat__asime Otepääle / Tule lap__uud män__
 gima /

4. Leia ja kirjuta vihikusse sõnad, mille ette pannakse koma. Pealkirjaks: Komaga sõnad.

aga, et, ja, kes, kus, mis, ning, sest, või.

Harjutus 38. Täida lüngad ja pane koma.

A. Pille-Riinil on ka__s kikkis pa__si kus o__sas käivad lin__id. Täna on hea et vahariie on laual sest Pille-Riinil til__ub silmis__ vett lauale. Ka jääpuri__as akna taga til__us aga mitte jonnis__. Pille-Riin nuttis tasa et isa ei kuule__s sest isa nutmis__ ei salli. Siis tuli talle mi__agi meelde mis vanaisa oli rää__inud. Ta joo__sis kõnniteele mis värava juures__ algas. Kõik olid lah__ed kes vas__u tulid.

B. Pille-Riin kar__is et lepatriinu ära lenda__ aga ei lenanud. Eile leidis ta liivaau__ust kollase kühvli mis talv o__sa oli kadunud. Ta mängis nii et ise on ema ja kühvel on laps aga kõnnitee on sild. Nüüd joonis__as ta liiva peale suure kas__i mis oli maja. Siis lä__s ta suure männi alla kus oli töö. Pille-Riin tegi tõsise näo nagu sellel tädil kes poes tema ees oli.

(E. Niit.)

5. Ütle, kuidas poolitad sõna, kui selles esineb mitu kaashäälikut kõrvuti? Kuidas poolitad liitsõnu?

6. Poolita.

veski, saatsid, abistaja, varred, viljad, lehed, juured, värsket, köögivilja, traktor, samblad.

aknaklaas, kõrvalklass, liivaaugust, veekogu, põldhiir, kraadiklaas.

III. SÜGIS KODUÜMBRUSE LOODUSES.

8. LÜHIKE JA PIKK TÄISHÄÄLIK.

Loe ja häälda selgesti.

Meri annab meile palju kalu. Meeri kaalub marju. Keeda marjasuppi. Keda Miina teretas? Mina pole seda raamatut lugenud. Tule õhtul minu poole! Ära seisa tuule käes! Liina, pane liina lauale! Kiisu, ära kisu kera! Keera kell üles!

Harjutus 39. Paiguta jämendatult trükitud tähtedega sõnad tabelisse ja märgi tähed värviliselt.

Lühike täishäälik
ühe tähega

meri

Pikk täishäälik
kahe tähega

Meeri

Harjutus 40. Ütle lauseid, kasutades sõnu tabelist.

Harjutus 41. Muuda antud sõnade esimese silbi täishäälik pikaks, nii et saad uued sõnad. Moodusta saadud sõnadest lauseid.

kare, koli, kore, kuri, kär , lisa, muda, padi, pilu, risu, rivi, sina, sada, tule, urin.

Näidis: kare — kaare. Masin niidab laia kaare.

Harjutus 42. Muuda antud sõnade esimese silbi täishäälik lühikeseks, nii et saad uued sõnad. Moodusta saadud sõnadest lauseid.

kuuri, kooli, Liisa, Miina, muuda, piigi, riivi, Siina, uurin, veeri, puuri.

Harjutus 43. Kirjuta sulgudes olev täht, nagu vaja.

1. L(i)na oskab l(i)na kitkuda.
2. S(u)red k(o)rmad v(e)resid k(ü)ni p(o)le.
3. V(i)lu ilmaga r(i)etu s(o)jalt.
4. Kelle pl(i)ats see on?
5. M(o)torp(a)did popsutasid m(ö)da j(ö)ge.
6. T(u)le v(a)ta, kuidas lipud t(u)les lehvivad!
7. T(i)u r(i)vib sa(i)a.
8. Millal p(ö)levad n(ä)rip(u) okstel k(ü)nlad?

Harjutus 44. Kirjuta sulgudes olev täht nagu vaja, täida lünk ja pane kirjavahemärgid.

Vallatu sügistuul.

T(u)le välja v(a)tama mis sügistuul t(e)b / Ta k(e)ruta__
puuleh__i üles ja le(n)uta__ neid kõrgele / Siis sasi__ ta puu-
o__si ja raputa__ t(u)lelipu va(r)ast / Nüüd rebi__ ta onu

Mih___lil k(a)bu peast ja pais___a___ selle po(r)i / K(u)la, kuīs ta kors___nas (u)lub ja akna taga pi(l)i puhu___ / Lagedal merel v(e)reta___ ta s(u)ri vahuseid laineid ja pais___a___ neid vas___u ka(l)ast.

Jälgi jämendatult trükitud sõnade õigekirjutust.

Matkaja.

Röömsa matkaja **tee** viib kaugemale üle **maa** ja üle **vee**. **See** on nii tore, kui paistab soe suve**kuu** päike ja õitseb iga **puu**. Siis ei **saa** keegi kodus olla, sest suvi kutsub kõiki.

Nimeta sõnu, mida kirjutame nagu *maa*.

Harjutus 45. Leia sõnad, mis kirjutatakse nagu *maa*, ja kirjuta need vihikusse. Ütle lauseid nende sõnadega.

Marjule.

Augustikuu alguses läksime vennaga sinikale. Tee viis meid üle soo. Ühe kraavi kohal oli maantee sillata. Andres hüppas üle, aga mina kurtsin: „Mina ei saa läbi vee minna.“ Andres õpetas: „Pane too puu sillaks! See on väike töö.“ Aga see polnud mingi puu, vaid pikk kepp. Võtsin suure hoo ja hüppasin üle. Tagapool oli maa kuivem ja seal kasvas marju. Enne ma marju ei söö, kui nõu täis.

Näidis: kuu — Oktoober on sügiskuu.

Harjutus 46. Liida sobiv *maa*-tüüpi sõna.

kodu..., Saare..., õuna..., pirni..., elu..., mesi..., raud..., maan..., jalg..., mai..., kevad..., augusti..., sügis...

Näidis: kodumaa, ...

Harjutus 47. Kirjuta oma vihikusse ja täienda.

mina — m(in)a — **ma**; sina — s(in)a — **sa**; tema — t(em)a — ...; meie — m(ei)e — ...; teie — t(ei)e — ...; nemad — n(em)ad — ...

PEAN MEELES.

Ühesilbilised sõnad kirjutame harilikult nagu sõna maa.

Mina, sina jne. asemel saab öelda: ma, sa, ta, me, te, nad.

Harjutus 48. Tarvita lauseis järgmisi sõnu:

ma, maa; sa, ei saa; me, mee; te, tee.

Harjutus 49. Kirjuta sulgudes olev täishäälik, nagu vaja.

Kas meie P(e)ter v(e)rib v(e)l? Mis t(e) s(a)gite s(a)li uktsel, hoidke t(e) vaba! S(a) t(o) puid lõkke j(u)rde! V(i) r(a)mat sinna ja t(o) vihik s(i)a! Kolh(o)si esim(e)s k(i)tis meid hea t(ö) eest. T(i)a vanemad kolisid (u)de korterisse. Poisid v(i)-vad puid r(i)ta. Miks s(u) s(u) ei seisa vakka?

9. LÜHIKE JA PIKK KAASHÄÄLIK.

Loe ja häälda selgelt:

1. kala — kallas, tala — tallad, elama — hellad, valama — vallatu, põllul — põlema, tali — tallid, villad — vile, hullata — uluma, male — Malle, kali — kallis, silo — sillal, jäle — jälle;

2. keele — kelle, meele — mille, maali — Malle, kuule — kullles, saali — sallib, kooli — kolli;

3. pall, tall, kell, vall, pill, all, kull, kill-köll, küll.

Harjutus 50. Korrasta eespool antud sõnad kahte rühma ja loe siis ette.

1. I kõlab lühidalt: kala, tala ...

2. II kõlab pikalt: kallas, tallad ...

Harjutus 51. Moodusta antud sõnadest laused.

1. kill-köll — taguma — haamer, 2. põllulill — suvi — korjama, 3. küll — kallama — vihm — alla, 4. villane sall — koob — Mall, 5. kanakull — kollitama — tibu, 6. seller — petersell — till — hästi — lõhnama, 7. Tallinn — tore — pealinn, 8. millega — sulle — tasuma.

Harjutus 52. Kirjuta üles 1) missuguseid kelli on, 2) missuguseid palle on.

Kellad: käekell, ...

Pallid: jalgpall, ...

Loe ja häälda selgelt:

520 528
1. Kamin — kammib, kämmal — kumer, lamas — lamas, sammas — samas, lumi — lumme, nõmme — nimi, kumma — oma, kama — kummel, kommunist.

2. neeme — tamme, viime — vimma, kümme — köömen, homme — toome, kuumutama — kummutama;

3. põmm, kamm, memm, tumm, samm, tamm, kumm.

Harjutus 53. Korrasta ülal antud sõnad kahte rühma:

1. m kõlab lühidalt: kamin, kumer,

2. mm kõlab pikalt: kammib, kämmal.

Harjutus 54. Moodusta antud sõnadest laused.

1. küll — ilus — hommik, 2. tamm — all — kümme — lammas, 3. nõmm — talled — kepslema, 4. memm — kummikud — sammuma, 5. homme — pioneerid — lemmiklaul, 6. Kommunistlik Partei — võitlema — rahu, 7. kodumaa — sammuma — kommunism.

Kordamisharjutus 55. Täida lünk ja kirjuta sulgudes olev täht ühe- või kahekordselt.

M(a) on mär___. S(e) on lai t(e). Kü(l) on ras__e raudpo(m)! M(a) sa(m)un m(ö)da t(e)d. Ka(l)e ja An__s lähevad ho(m)e ho(m)ikul ka(l)ale. N(a)d võ__sid kom__sud lah__i. Kü(l) olid mai__svad kü__sised! T(e) istu__e akna a(l). Ma(l)e kit__ub um__roh__u. Ke(l) heliseb ti(l)-ti(l). Ku(m)al on kü(m)e pliiat-sit? T(o) mu(l)e l(i)ter p(i)ma!

Loe ja häälda selgelt.

55B 1. kanad — kannad, vanad — vannis, sõnad — sõnnid, pannal — kannel, lina — linnad — hinnad, pinal — vennal, Ene — ennast, kinnas.

2. kann, pann, vann, tonn, tünn, onn.

Harjutus 56. Kirjuta ülal antud sõnadest need välja, kus *n* kirjutatakse kahe tähega. Loe need sõnad ette.

Harjutus 57. Koosta jutuke „Linnud sügisel“.

Sügis — ammu — tulema; põllud — tühjad — olema; putukad — hiired — konnad — põllult — kaduma; linnud — lõunasse — lendama; see — lahkuma — kelle — toidulaud —

tühi; nüüd — teel — linnukesed — torm — pillutama; paigalinnud — talveks — siia — jääma; männileevike — kadakamari — nokkima; siidisaba — pihlakamari — sööma; tihased — rohuseeme — otsima.

Loe ja häälda selgelt.

1. Oras — korras, möra — mõrrad, vurin — murrab, nurub — vurrud, korrutama — vara, varemed — varred, tõreleb — tõrred, muru — murrud, tares — parred; vurr, narr, porr.

2. sasi — sassis, käsib — kassi, klassis — klaasid, tassib — tassid — tasu, kassa — kasukad, kauss — kausid, poiss — poisid.

porr — väga kasulik tilluke lind.

3. kes, mis, kas, kus.

Harjutus 58. Moodusta antud sõnadest uued, nii et jämen-
datult trükitud täht kirjutataks kahekordselt.

1) muru, möra, sasis, kanad, sina, püsi, pinal, lamas,
talad, samas, kasid; poisid, kausid;

2) kas, kus, ma, sa, me, te.

Näidis: muru — murru, ...

Harjutus 59. Ütle lauseid, kus kasutad eelmises harjutu-
ses saadud sõnu.

Harjutus 60. Kirjuta sulgudes olev täht, nagu vaja.

Kalle sullepea.

Koolitu(n)id lõppesid. Kla(s) on tühi. Ka Ka(l)e sõitis bu(s)iga koju. Ko(r)aga märkab Ka(l)e, et t(a) ka(l)is sullepea on kadunud. S(e) t(e)nis teda juba kolmandat aastat, sest t(a) sai se(l)e isalt kooli mi(n)es. Ehk on t(a) nüüd kla(s)is laual ja kuulab seinake(l)a tiksumist kuni ho(m)e ho(m)ikuni? Ho(m)i-kul saabki poi(s) oma sullepea ko(r)apidajalt kätte. Kü(l) on **tal** hea meel!

Harjutus 61. Moodusta lauseid.

1. Mida teevad?

Kalurid ... Sepp ... Pagar ... Traktoristid ... Kombainer ... Metsavaht ... Korrapidaja ... Poiss ... Tüdrukud ...

2. Kes teevad?

... nopib ... tassivad ... kallate ... sõidab ja künnab ... lõpeb ... tulevad ... mängime ... õpin.

3. Kuidas laulavad?

Lõoke ... Kägu ... Kuldnokk ... Pääsuke ... Ööbik ... Kurg ... Varblane ... Vares ... Harakas ... Part ... kruuksuma, kukkuma (kukub), kädistama, laksutama, lõõritama, prääksuma, siutsuma, sädistama, vaakuma (vaagub), vilistama.

10. ERANDLIKUD ÜHESILBILISED SÕNAD.

Harjutus 62. Kirjuta alljärgnev ära ja märgi jämendatult trükitud sõnad värviliselt.

Mis on põllu põdrakene?

Ader on põllu põdrakene.

Kes läheb teele timpa-tampa?

Hobu läheb teele timpa-tampa.

Kel on pikad põllepaelad?

Pajul on pikad põllepaelad.

Kus palju päid, seal palju mõtteid.

Kas sel on und, **kel** süda valutab?

PANE TÄHELE.

Me kirjutame kes, mis, kus, kel, mil ...

Harjutus 63. Kirjuta sulgudega sõnad õigesti ja pane lõpümärgid. (Mõistatuse lõppu pane küsimärk.)

Ke(s) tera ei korja, s(e) vakka ei s(a) / Must s(u), punane keel / Liha a(l), l(u) peal / Vähk elab seal, ku(s) ha(l) hobune, aga rohelised aiasid / Kui ilus raamat su(l)e kingiti / Ke(l)e ku(m) s(e) on / Palun t(o) mu(l)e natuke vett / Ku(s) s(e) ka(s) näub / Mi(s) märk pannakse lauses sõnade ke(s), mi(s), ka(s), ku(s) ette /

Minul ehk mul.

Lühenda antud sõnad ja märgi värviliselt lõpp l.

M(in)ul ehk mul on ilus pall.

S(in)ul ehk su__ on soe sall.

T(em)al ehk ta__ on kirju seebimull.

K(ell)el ehk ke__ on veel midagi?

S(ell)el ehk se__ lambal on tore tall.

Aga küll on koolil ilus kell!

Harjutus 64. Kirjuta lauseid, kus kasutad sõnu *mul, sul, tal, kel, sel*.

Harjutus 65. Kasuta punktide kohal sobivaid sõnu, mis vali alt, ja pane puuduvad kirjavahemärgid.

Kalal.

Mu vend on alles seitsmene aga juba kalur sest ... on oma õng. Suvel õngitsevad ... isaga järvel. Vend viskab õnge vette aga ise vahib isa õngekorki: „Isa, ... kala näkkas!“ Isa tõreleb: „Ole kuss, ... ma näen isegi! Nii peletad ... kalad minema. Kas see on kellegi kalur, ... nii vähe püsivust!“

Kui vend koju tuleb, on ... mitu kala.

Sõnad: *tal, nad, sul, küll, mul, kel, tal.*

PEAN MEELES.

Minul, sinul, temal, kellel, sellel on lühemalt mul, sul, tal, kel, sel.

Harjutus 66. Täienda tabelit sõnadega.

Ühesilbilised sõnad.

Harilikud	Erandlikud
küll, pall ...	mul, ...
kamm, ...	
onn, ...	on
vurr, ...	
kass, poiss, ...	kas, kes, mis ...
maa, tee, soo, ...	ma, sa ...

11. KORDAMINE.

1. Nimeta harjutusest „Rehepeks vanasti“ (lk. 12) sõnad, mis kirjutatakse nagu *kuusk*, *lapsed*, *leht* (*k*, *p*, *t* on *s* ja *h* kõrval).

2. Ütle, mis sõnad siin võiksid olla.

...sk...

...ks...

...hk...

...sp...

...ps...

...ht...

...st...

...ts...

3. Õpi alljärgnev pala etteütluksks.

Mida matkaviihik jutustab.

Hommiikul läks meie klass õppekäigule. Matk kulges kolhoosi viljapõldude vahelt metsani, kus kasvab rohkesti pohli. Kaskede ja kuuskede vahel oli pihlakaid, mis punetasid marjadest. Metsas mõõtsime ja joonistasime. Määrasime kompassi abil ilmakaari. Ennustasime, kas homme tuleb ilus ilm. Lapsed tahtsid ka küpseid pohli maitsta. Värske õhk ja maitsvad marjad tegid matka eriti meeldivaks.

4. Kirjuta sulgudega sõnad õigesti, täida lünk ja pane puuduvad komad.

R(õ)mus orav ku(k)us nõt__elt o__salt a(l)a hundi j(u)rde. Hunt tah__is oravat ära süüa aga orav palus lah__esti: „Hundike, lase mind lah__i!“ Hunt imestas: „Miks t(e) aina röömsalt män__ite aga mu(l) on alati igav?“ Orav put__as puu otsa ja hõis__as: „Su(l) on igav sellepärast et oled tige. Tigedus kõrvetab s(u) südant. Meie oleme röömsad sest oleme heasüdamlikud ega t(e) ke(l)elegi paha.“

(L. Tolstoi j.)

Rongkäik.

Oktoobripühad on nii tähtsad, et teisi selliseid pühi polegi. Siis on Nõukogude Liidu sünnipäev. Rongkäigus on nii palju inimesi, et kõik aina voolab. **H**elkivad pillid mängivad, lipud lehvivad, õhupallid **h**eljuvad ja inimesed **h**õiskavad: **H**urraa! Elagu Nõukogude Liit! Elagu rahu! Edasi kommunismi võidule!

Lippe ja inimesi paistab väga kaugelt, nagu liiguks võimas hiiglane üle väljaku.

(E. Niidu j.)

Ülesanne.

1. Kirjuta palast „Rongkäik“ vihikusse meie riigi nimi ja sõnad, mille alguses on *h*.

2. Õpi pala etteütluseks.

Harjutus 67. Moodusta sõnadest lauseid.

h sõna alguses

h puudub

hommikul **h**all **h**ani

all orus **a**llikas

hobune **h**irnuma

arukas **t**üdruk

harutama **n**ööri

hilja **h**arjutama

hammustama

ammu **o**otama

hüüdma ja **h**uikama

metsas **u**itama ja **u**luma

hästi **h**oolas

haug ja **h**õrnas (kala)

õrnalt **p**aitama

Harjutus 68. Leia all antud sõnadest viis viga (kontrolli tabeli järgi).

hani, hernes, aug, heeringas, habe, ammustama, arukas, hõiskama, hall obune, äkki, huluma, homme, hoiukarp, hõrnalt.

Harjutus 69. Punktide kohale pane sobiv *h*-ga algav sõna.

Kui oli soe suvi.

... vara sõitsid ... niidule. Seal kasvas kaskede all ... lopsakas ... Jõe kohal ... veel ... udu nagu aur. Mehed ... niitma ..., aga naised niitsid põõsaste vahel käsitsi. Vikatid ..., kõlasid ... ja Kõik lõhnas nii meeldivalt. Varsti ... ere päike kõrgel ja töölised Aga kõik olid ... tujus, sest ... toredamat tööd polegi.

Sõnad: hakkasid, hall, hea, heas, heinalised, heinatööst, helendas, hein, helisesid, higistasid, niidumasinatega, hommikul, hõisked, hõljus, hüüded.

13. KORDAMINE.

1. Rühmita antud sõnad kolme rühma *kuusk*-, *lapsed*- ja *leht*-tüüpi sõnadeks ning kriipsuta alla *k*, *p*, *t*.

niiske, koht, kapsapõld, küpsed, maitsvad, pähklid, lopsakas, lahti, suusk, lahtris, tasku, puhkama, lootsik, lõhki, Mikkel, Asko, Ahto, tihti, kapsama, taskus, kapsel, kepslema, kask, pihta, laht, lehter, tupsud.

Näidis.

Nagu *kuusk* kirjutame: *niiske*, ...

Nagu *lapsed* kirjutame: *kapsapõld*, ...

Nagu *leht* kirjutame: *koht*, ...

V. ETTEVALMISTUSI TALVEKS.

14. NIMISÕNA.

kes? mis?

Loe pala läbi ja ütle, mis küsimustele vastavad sõrendatult trükitud sõnad.

Talv saabub.

Juba ammu saabus sügis. Päike käib madalalt. Päev on lühike, aga öö pikk. Pääsuke, lõoke, ööbik ja kägu on ära lennanud. Mets on tühi ja nukker. Ükski lind ei laula enam. Põld on lage. Lill ei õitse ega vili kasva. Ainult röömus oras haljendab. Putukas on pugunud peitu, siil ja mutt samuti. Inimene aga riietub soojalt ja tal on soe maja. Juba vanasti aitas teda hobune, truu koduloom ja tubli abiline. Eks koer samuti, eriti põhjamaal, kus on jää ja lumi.

Harjutus 70. Rühmita palas „Talv saabub“ sõrendatult trükitud sõnad kahte rühma, nagu on näidatud.

Nimisõnad.

Kes?

Olendite nimed.

Mis?

Esemete ja nähtuste nimed.

pääsuke, ...

talv, sügis ...

Harjutus 71. Täienda oma nimisõnade tabelit esemete nimetustega, mis on klassis, kodus, tänaval...; olendite nimetustega, kes on...

PEAN MEELES.

Kõigil asjadel (esemetel), nähtustel ja olenditel on nimed.

Esemete, nähtuste ja olendite nimed on nimisõnad. Nimisõnad vastavad küsimustele kes? mis?

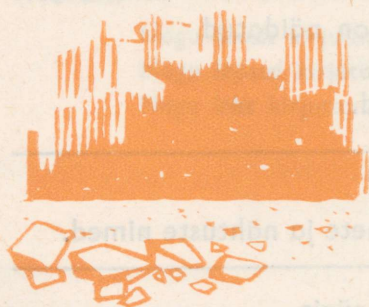
Harjutus 72. Moodusta lauseid, kasutades antud nimisõnu.

a) sügis, sügistuul, uduvihm, kased, haavad, Hallkael, harjutuslend, emapart, allikas, jõgi, lennuparv, juht.

b) lapsed, lumesadu, lumi, lumehelbed, kelk, kelgumägi, suusad, lumevaip, rõõm.

Jutusta piltide järgi looke.

Jääväljade keskel.

1. Millega on kaetud meri kaugel põhjas?
2. Kui kaua püsib jääkate?
3. Mis valgustavad seal pikka põhjaööd?

4. Kuidas tungivad inimesed sellesse jääriiki?
5. Kuidas suudab jäälõhkuja murda paksu jääd?
6. Kui kaugele suudab ta nii tungida?

7. Kuidas elavad ja töötavad teadlased jääväljade keskel?
8. Kuidas nad tungisid nii kaugele?
9. Kuidas nad sidet peavad?

10. Mis võib vahel juhtuda?
11. Kes päästab sangarlikud uurijad hädaohu korral?

Nimisõna käänded ja küsimused.

Ainsus ja mitmus.

Ütle sõrendatult trükitud nimisõnade küsimus.

Esimene jää.

Kui kooli (kuhu?) läksime, nägime pargis (kus?) tiigil (millel?) jääd (mida?). Pärast tunde jooksime jää kõvadust proovima. Keegi ei usaldanud nõrgale jääle minna, sest kellele seda õnnetust vaja on. Ahto tahtis visata kiviga, Andres võttis jämeda kepi. Suured poisid keelasid Ahtot ja Andrest: „Nii te rikute liuvälja ja ei saagi uisutada!“ Kivid ja kaikad külmuvad jõesse või teevad sinna augud ja muudavad pinna konarlikuks. Aga liuvälja tuleb hoida nagu peeglit. Siis libisevad uisud hästi.

Harjutus 73. 1. Kirjuta palast „Esimene jää“ nimisõnad välja niisugusel kujul, et nad vastaksid küsimusele *kes? mis?* (ainsuses).

Näidis: kool, park, ...

2. Kirjuta eelmise harjutuse sõnad mitmuses.

Näidis: koolid, pargid, ...

Harjutus 74. Muuda antud laused nii, et sõrendatult trükitud nimisõnad oleksid ainsuses.

A. Sillad on laiad ja tugevad. Linnad on ilusad. Paadid on kaldal. Pallid veerevad. Vurrid keerlevad põrandal. Kelgud sõidavad mäest alla. Pliidid on küüritud.

B. Lipud lehvivad. Latid on pikad. Kapid on lukus. Sepad taovad rauda. Nukud magavad mänguvoodis. Poisid õpivad uisutama. Kausid on riivilil. Tuletikud pole mänguasjad.

Näidis: A. Sild on lai ja tugev ...

B. Lipp lehvib ...

Vaatle nimisõna *raamat* muutmist ehk **käänamist**, ütle küsimused ja pane tähele sõna lõppe.

Käänamine.

Mulle kingiti väga ilus raamat. Raamatu kaanel on värviline pilt. Lugesin õhinaga uut raamatut. Raamatusse oli isa kirjutanud pühenduse. Küll on selles raamatus ilusaid jutte! Loen oma raamatust lugusid vanaemalegi ette. Raamatule panin kohe kattepaperi ümber. Ühelgi minu raamatul ei puudu kaitsepaber. Võta raamatult prillid ja ulata isale! Raamatuta hakkaks igapäev igav. Hoopis mõnusam on olla hea raamatuga.

PEAN MEELES.

Nimisõna muutmist nimetame käänamiseks. Käänamisel muutuvad sõna lõpud. Need on käändelõpud. Igal käändel on oma küsimus ja enamasti ka käändelõpp.

15. NIMETAV KÄÄNE.

kes? mis?

Leia palast nimisõnad, mis vastavad küsimusele *kes? või mis?*

Soojas toas.

Väljas on juba kenake külm. Veekogusid katab jää. Maa ootab lund. Hommikul koputab tihane aknale. Vaene linnuke, sind vaevab nälg! Vahel on ilm tuuline, puhub kõle sügistuul. Aga toas köeb ahi ja hõõgab soojust. Ahjus lõõmab punane leek. Kuuris on kütus. Seal on puuriit, turvas ja brikett. Suurtes majades on keskküte ja kütuseks kivisüsi või põlevkivi.

Emal, isal ja Olevil istuvad ahju juures ning vestlevad. Kass magab taburetil ja lööb nurru. Rõõm on olla soojas toas.

Harjutus 75. Kirjuta palast „Soojas toas“ välja nimisõnad, mis vastavad küsimusele *kes? mis?*

PEAN MEELES.

Kui nimisõna vastab küsimusele *kes? või mis?*, on ta nimetavas käändes.

Harjutus 76. Loe palast „Esimene jää“ (lk. 42) sõrendatult trükitud nimisõnad nimetavas käändes.

Harjutus 77. Moodusta antud sõnadest juhendeid ahjukütmiseks. Tõmba nimetavale käändele (ainsuses ja mitmuses) joon alla.

Ahjukütmine.

tuhk välja võtta, kuiv halg risti panna, halud peale laduda, laastud lõigata, lõke süüdata, ahjuuks koomale lükata, õhuaken avada ja puhas õhk tuppa lasta, tukid segada, ahi sulgeda.

Näidis: Enne ahjukütmist vaja tuhk välja võtta.

Harjutus 78. Moodusta lauseid, kus tarvita nimetavat käännet sõnadest *kapp, pliit, kaas, kauss, poiss, kokk*.

16. OMASTAV KÄÄNE.

kelle? mille?

Nimeta sõrendatult trükitud nimisõnade küsimus.

Peetri isa töötab vabrikus. Merikese ema on kirjanik. Ta istub laua taga ja kirjutab. Juhani õde õpib ülikoolis. Õe rasked raamatud on tarkust täis. Ühe raamatu kaanel on kirjaniku pilt, teisel aga Tallinna tornid. Isa jalgratas on kuuris. Onu toodud õunad olid maitsvad. Need on ema küpsetatud koogid.

PEAN MEELES.

Kui sõna vastab küsimusele *kelle? mille?*, siis on ta omastavas käändes.

Harjutus 79. Kirjuta eelmisest harjutusest sõnad, mis vastavad küsimusele *kelle? mille?* oma vihikusse.

Näidis:

Omastav kääne.

kelle?

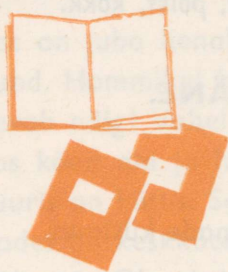
mille?

Peetri, ...

laua, ...

Harjutus 80. Leia antud sõnaühenditest sõnad, mis vastavad küsimusele *kelle? mille?*

venna raamat, ema kingad, isa mantel, onu mootorratas, tädi käekott, vanaisa prillid, noore kana pesa, suure paju oksad, keha karastamine, kivi taga, tee kõrval, üle soo, läbi vee, üle maa.

Ene vihikud

Ene õpib

Mis käändes on sõna „Ene“ 1) esimesel pildil? 2) teisel pildil? Mille järgi otsustad?

Harjutus 81. Mõistata, mis käändes on sõrendatult trükitud sõnad.

Tiiu koolitarbed on korras. Nüüd õpib Tiiu klaverimängu. Tõnu ei mängi pilli. Aga Tõnu vihikud on puhtad. Meie ema töötab kanalas. See on ema uus kittel. Ema lemmikkana muneb aastas 300 muna. Tädi sõitis pühadeks meile. Küll maitses tädi toodud tort hästi!

Harjutus 82. Kirjuta eelnev harjutus ära ja pane sõrendatud sõnale sulgudesse küsimus ja käände nimetus. Pealkirjaks: Nimetav ja omastav.

Näidis: Tiiu (kelle? om.) koolitarbed on korras. Tiiu (kes? nim.) õpib hästi.

Ütle, mis muutub õigekirjas.

Nimetav	Omastav
kes? mis?	kelle? mille?
särk	särgi(nööp)
seep	seebi(vaht)
peet	peedi(pealsed)
<hr/>	
kukk	kuke(suled)
sepp	sepa(vasar)
rätt	räti(muster)

Harjutus 83. Jätka, nagu ülal, sõnadega:

park, kurk, paat, noot, toit, võit, keep, lipp, kepp, supp, rott, kott, sokk, sukk.

Harjutus 84. Kirjuta sulgudes olevad sõnad omastavas käändes.

1. Koolist tulnud, harjas Mati oma (ülikond, mantel ja müts) puhtaks. 2. Helle triikis (põll, **pluus**, pioneerirätt ja patsipael) siledaks. 3. Tiina õmbles kuuetele ette uue (nööp ja haak). 4. Ain pesi puhtaks (pott, kauss, nuga) ja viimaks (**pliit**). 5. Kalju puhastas (tahvel), tõi (kriit) ja pani vaasi (punane nelk). 6. Isa kutsus (lukksepp), kes parandas (lukk).

17. OSASTAV KÄÄNE.

keda? mida?

Loe harjutus ja ütle sõrendatult trükitud sõnade küsimus.

Õhtu kodus.

Isa loeb raamatut. Emal keedab teed ja nõelub sukka. Ülo lahendab ülesannet. Eve õmbleb linikut. Muri piilub

kassi, kes magab ahju juures ja lööb nurru. On nii vaikne, et kuulub seinakella tiksumist. Siis Mirri ärkab, lakub käppa ja peseb suud. Akna tagant kostab vihma krabinat. Pärast sööki läheb Ülo magama ja ütleb: „Head ööd!“ Väljas sõidab auto mööda maanteed ja annab signaali.

Harjutus 85. Kirjuta eelmisest palast sõnad, mis vastavad küsimusele *keda? mida?*, vihikusse.

Näidis:

Osastav kääne.

keda? mida?

Lõpus -t	Lõpus -d	Lõpus täishäälik
raamatut	teed	sukka

Harjutus 86. Täienda tabelit oma sõnadega.

PEAN MEELES.

Kui sõna vastab küsimusele *keda? mida?*, siis on ta osastavas käändes.

Harjutus 87. Kirjuta jutuke ära. Sõnadele osastavas käändes lisa küsimus sulgudes (*keda? mida?*).

Kummal oli soojem.

Kaks venda läksid jalutama. Õues tundsid nad aga külma. Ott kõnetas Mihklit: „Lähen panen riidet ümber!“ Ta tuli tagasi kui kubujuss, polnud näha ei suud ega silma. Mihkel otsis endale tööd. Ta tõi kuurist labida ja rookis lumist teed. Nii sai ta küllalt sooja. Tööga tugevdas ta oma keha.

Harjutus 88. Kirjuta sulgudes olevad sõnad osastavas käändes ja tõmba joon alla.

Kuidas vältida haigusi.

1. Pese igal hommikul oma (nägu, kael ja rind) jaheda veega.
2. Ära unusta (kätepesemine) enne (söök).
3. Saunalaval kasuta kuuma (leil) ja külma vett, aga pesemisel rohkesti (seep).
4. Kuivatamiseks kasuta karedat (rätt).
5. Ära unusta koju (taskurätt).
6. Vaheta vähemalt kord nädalas (pesu).
7. Kus pole (puhtus), sinna vajatakse (arst).

Pane tähele, kuidas on osastav kääne jämendatult trükitud sõnadest.

Head lapsed aitavad meeleldi oma **isa** ja **ema** (keda?).

Leili külastas suvel oma **tädi** ja **onu** (keda?).

Tänaval kohtasin ma pinginaabri **vanaisa** ja **vanaema** (keda?).

Harjutus 89. Moodusta lauseid, kus antud sõnad on osastavas käändes.

isa, ema, onu, tädi, vanaisa, vanaema, pesa, kesa, kisa, tuvi.

Näidis: Merelt kostab kajakate kisa.

t osastava käände lõpus.

Nimeta jämendatult trükitud sõnade küsimus ja kääne.

Suvel korrastasime kooli **keldrit**. Soolasime koolile kümme **ämbrit** kurke ja korjasime sada **liitrit** marju. Marjade keet-

miseks kulus palju **suhkrut**. Autod vedasid **kütust**, iga auto tõi kuus **ruumimeetrit** puid. Kolhoosi sepp parandas **vankrit**. Pakikandja kandis **kohvrit**.

Harjutus 90. Kirjuta eelmine harjutus ära ja tõmba sõnadele osastavas käändes joon alla.

Ütle, missuguste sõnade ette pannakse lauses koma (6 sõna). Too näiteid.

Harjutus 91. Kirjuta sulgudes olevad sõnad osastavas käändes (*keda? mida?*) ja pane puuduvad komad.

Pioneeritoas.

Meile meeldib pioneerituba sest seal on palju (huvitav). Me ise sisustasime selle et oleks koht kus veeta vaba (aeg). Seinal on pildid ja mitu (tabel) aga vastu (aken) on stend. Selles on mitu (pilt) ja (foto) mis kujutavad V. I. Lenini (elu) ja (tegevus). Ühel laual on rühmapäevikud. Meie rühma (päevik) peab Olev kes teeb seda hoolsasti.

stend — püstalus väljapanekute jaoks.

Õpi antud pala etteütluseks.

Pioneerikoondus.

Pärast tunde olime pioneeritoas, kus õppisime morset. See on põnev kiri, mida kirjutatakse kriipsude ja punktidega. Algul õpetas pioneerijuht Annet, Peetrit ja Mihklit, kes olid esimest korda koondusel. Siis koostas igaüks kaks sõnumit ja saatis need teisele. Lõpuks näitasid kaks tüdrukut tahvlit, kus oli morsekirjas sõnum. Seda lasti lugeda ainult pool minutit. Saime kõik aru, mis kirjas oli.

18. KORDAMISEKS.

1. Ütle lauseid, kus antud sõnad on osastavas käändes:

ema, isa, tädi; kohver, liiter, meeter, suhkur, vanker, ämber, tahvel.

2. Kirjuta sulgudes olev sõna osastavas käändes ja pane lause lõpumärk.

Mitu (meeter) sa hüppad kaugust

Kas jaksad kergitada täit (veeämber)

Suur Tõll keerutanud (vanker) ümber pea

Ema käskis (Mihkel): „Too poest kaks kilo (suhkur)“

Tõsta need kolm (kohver) autosse

Mitu (liiter) marju sa suvel korjasid

Ema palus (isa) lõunale

Ma aitasin (tädi)

Tüdruk küsis: „Kas (ema) polegi veel kodus“

3. Joonista tabel ja kääna tabelis antud sõnu.

Käänamine.

Nimetav <i>mis?</i>	Omastav <i>mille?</i>	Osastav <i>mida?</i>
õpik		
vanker		
taldrik		
suhkur		
liiter		
tahvel		
kalur		
lendur		

Nimetav
mis?

Omastav
mille?

Osastav
mida?

tüdruk
liblikas
putukas
sipelgas

19. AINSUS JA MITMUS.

Minu müts ja mapp

Meie mütsid ja mapid

Vaatle tabelis olevate sõnade õigekirja. Ütle nende sõnadena lauseid.

Nimetav.

mis?

kes?

Ainsus	Mitmus	Ainsus	Mitmus
müts	mütsid	tüdruk	tüdrukud
mapp	mapid	poiss	poisid
sall	sallid	laps	lapsed
riie	riided	õpilane	õpilased
saabas	saapad	pioneer	pioneerid
kuusk	kuused	müürsepp	müürsepad

Harjutus 92. Kirjuta punktide asemele sobiv sõna mitmuse nimetavas. Märgi *d* värviliselt. Pane lause lõppu õige märk.

Kes peidavad end ära?

Paljud ... peidavad end talve külma eest / ... poevad tiigipõhja mudasse ... ja ... ronivad puujuurte alla / ... peidavad end puuõõnsusse, koopasse või pööningule / ... on tarus kobaras, et oleks soojem / ... sulevad pesa „uksed“, et külm sisse ei pääseks / Sügavale maasse poevad ... ja ... / Mitmed ... leiavad talvekorterid puupragudes või kivide all.

Sõnad: loom, kann, rästik, nastik, nahkhiir, mesilane, sipelgas, mutt (mutid), vihmauss, putukas.

Harjutus 93. Kirjuta sulgudes olev sõna mitmuse nimetavas.

Kui saabub talv.

Kui saabub talv, siis külmuvad kinni kõik (jõgi, järv, tiik) ja teised (veekogu). Kohe toome välja (uisk). (Laps) riietuvad. Nad panevad selga kirjud (dress) ja kätte soojad (käpik). Tuleb aga lund, siis rõõmustavad meid (suusk ja kelk). Suuski ei pea kinni (hang ega kraav), (soo ega saar). Hoplaa, aina edasi! Sinna, kus sinetavad (mets) ja kumavad (kõrge kuusk).

VI. LÜHIKESEST PÄEVAST JA PIKAST ÖÖST.

20. g, b, d ja k, p, t.

Loe sõnapaarid ja kirjuta nad kahte rühma: 1) sõnad, milles on **g, b, d**; 2) sõnad, milles on **k, p, t**. (Vaata näidist.)
tigu — tikub, äge — äke, lugu — luku, vikat — viga, tangid — tankid;

rada — ratas, sadu — satub, katus — kadus, kate — kade;

tibu — tipud, kubu — kupud, kübe — hüpe, tuba — tupes, kupar — kübar, täbar — pipar, kibu — kipub.

Näidis: Sõnad, milles on g, b, d.
tigu, äge ... (Nagu rada.)
Sõnad, milles on k, p, t.
(Nagu ratas.)

Harjutus 94. Täida lünk.

Ringmäng.

La__sed võ__sid kä__est kinni ja te__id rin__i. Nad laul__sid: „Vares, va__a li__ukene.“ Ise lii__usid parema__ kätt. Mõned kõn__isid ringi sees ja lii__usid vasaku__ kätt. Vars__i algas kordussalm: „Ketras, ketras kelle ra__as, vanaeide

vo__ira__as. Villad va__as, ta__ud la__as, kotikangas ku__e
no__as!“ Nii oli tore tan__sida.

Harjutus 95. Moodusta viis lauset, kasutades sõnu nagu
rada ja viis lauset sõnadega nagu ratas omal valikul.

Näidis: Kuhu see poiss kadus? Katusel istuvad tuvid.

Harjutus 96. Kirjuta antud sõnades g, b, d asemele k,
p, t ja koosta lauseid saadud sõnu kasutades.

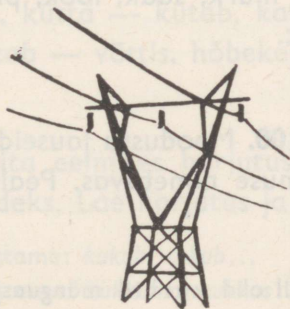
rong, kurg, king, lind, laud, särg, saag

Näidis: rong — ronk. Ronk on suur must lind.

Harjutus 97. Pane loole pealkiri ja kirjuta lünka g, b, d
või k, p, t.

Suvel läks ä__e äi__ē üle linna. Sa__as vihma ja rahe__.
Ka__userennist voolas vett ojana alla. Kui päi__e jälle paistis,
tahtis väi__e A__u teha pi__a sõi__u isa autoga. Mui__ugi
män__ult. Ta tuli au__o juurde ja ütles täh__salt: „Au__o
a__u on tühi ja starter ei võ__a ve__u. Sõi__an parem ron__
i__a.“

starter — autokäivitaja; käivitab elektriga, mis tuleb akust.

Kus on selline
hoiatussilt, nagu
kujutab pilt?

Harjutus 98. Õpi pala etteütluseks.

Elekter.

Epu õde õpib õpetajaks, aga vend elektrikuks. Mõlemad on toredad ametid. Nüüd on pikad ja pimedad ööd, kuidas küll saaksime elektrita läbi. Ta näitab õhtul valgust, kütab pliiti, peseb ja triigib pesu ning tõstab koormat. Tema abil kuuleb raadiot ja ta teeb tuhat tööd. Tema juhtmel on seljas kummisärk, et juhe oleks ohutu. Ära sa paljast juhet puuduta!

Vaatle sõnade käänamist ja ütle, mis on ühist ainsuse omastaval mitmuse nimetavaga.

Ainsus		Mitmus
Nimetav kes? mis?	Omastav kelle? mille?	Nimetav kes? mis?
see särk	selle särgi	need särgi/d
„ seep	„ seebi	„ seebi/d
„ paat	„ paadi	„ paadi/d

Harjutus 99. Kääna suuliselt sõnu järgmisel kujul: see kurk — selle kurgi — need kurgid.

karp, nurk, mürk, saak, look, pink, mark, kink, lint, laut, tiik, kook, hunt.

Harjutus 100. Moodusta lauseid, kasutades eelmise harjutuse sõnu mitmuse nimetavas. Pealkirjaks: Mitmuse nimetav.

Näidis: Riulil olid karbid mänguasjadega.

21. k, p, t ja kk, pp, tt.

Loe ja häälda selgelt veerud ülalt alla ja vasakult paremale.

Nimetav.	Omastav.	Osastav.
see lukk	selle luku	seda lukku
„ nukk	„ nuku	„ nukku
„ kokk	„ koka	„ kokka
„ sepp	„ sepa	„ seppa
„ lipp	„ lipu	„ lippu
„ kapp	„ kapi	„ kappi
„ jutt	„ jutu	„ juttu
„ rätt	„ räti	„ rästi
„ kett	„ keti	„ ketti

PEAN MEELES.

Me kirjutame *kk, pp, tt*, kui hääldame neid häälikuid eriti pikalt.

Loe ja häälda selgesti.

kukkuma — kukub, tukkus — tukub, pakkida — pakivad, pakub — pakkuda, õpib — õppida, õppis — õpime, kapis — kappi, hüppas — hüpata, kütta — kütab, katta — kattis — katab, kotis — kotti, võtab — võttis, hõbekepp — hõbekepi, kuldnupp — kuldnupu.

Harjutus 101. Rühmita eelmises harjutuses antud sõnad *ratas-* ja *ruttu-tüüpi* sõnadeks. Loe harjutus ja häälda selgesti.

Näidis: Nagu *ratas* kirjutame: *kukub, tukub...*

Nagu *ruttu* kirjutame: *kukkuma, tukkus...*

Harjutus 102. Kirjuta antud sõnadest ainsuse omastav (kelle? mille?) ja mitmuse nimetav (kes? mis?).

tekk, sukk, sokk, lipp, vapp, latt, jutt, poiss, kauss.

Näidis:

Nimetav kes? mis?	Omastav kelle? mille?	Mitm. nimetav kes? mis?
nukk	nuku	nukud
kapp	kapi	kapid

Harjutus 103. Täida tabelis olevad lüngad.

Nimetav kes? mis?	Omastav kelle? mille?	Mitm. nimetav kes? mis?
see möte	selle mõtte	need mõtted
„ hüpe	„	„
„ ratas	„	„
„ lõke	„	„
„ saade	„ saate	„ saated

Harjutus 104. Ütle lauseid, kus kasutad sõnu *lipud, jutud, sukad, mõtted, hüpped, rattad (jalgrattad), saated*.

Loe ja jälgi *k, p, t* muutumist sõnade käänamisel.

Ainsus			Mitus	
Nimetav mis?	Omastav mille?	Osastav mida?	Nimetav mis?	Omastav mille?
see	selle	seda	need	nende
lukk	luku	lukku	lukud	lukkude
lipp	lipu	lippu	lipud	lippude
jutt	jutu	juttu	jutud	juttude
kk, pp, tt	k, p, t	kk, pp, tt	k, p, t	kk, pp, tt

Harjutus 105. Kääna suuliselt tabeli järgi sõnu
vapp, kapp, sukk, tikk, pakk, kott.

Häälda käänded (eriti mitmuse omastav) hästi selgesti.

Harjutus 106. Kääna kirjalikult tabeli eeskujul sõnu
lipp, pakk, kapp, kett, mutt, kokk.

Harjutus 107. Moodusta lauseid, kus kasutad eelmises
harjutuses antud sõnu ainsuse ja mitmuse käänetes.

Harjutus 108. Aseta lünka puuduv täht
ja pane sulgudes olev sõna sobivasse kään-
desse.

Nõukogude Liidu lipp ja vapp.

Pidupäevadel heis__ava__ inimese__ hoonetel punase__
(lipp), aga riigiasutuste seintel on Nõukogude Liidu (vapp).
Riigil__ul on (sirp) ja vasara ning (viisnurk) kujutis. Viis nur__a
tähendava__ viit maailmajagu. Ka (vapp) sära__ viisnurkne
täht. Tõusev päike va__il tähenda__ inimkonna helge__ tule-
vikku.

Mis loosun__ on (vapp) lookleval (lint)?

Harjutus 109. Toimi samuti nagu eelmises harjutuses.

Epu mänguasjad.

E__ul on palju meeldivaid mänguasju. Seal on ilusad (nukk,
kapp, pliit), aga ka väikesed (pann, pott) ja muud kööginõu__.
Kõige roh__em meel__ib E__ule nukk Triinu. Triinu__ hoiab
ta väga. Triinu voodil puudus vaip. Emal olid (kapp) kirjud

(lapp) ja ta andiski toreda (lapp) E_____ule. Nüüd ka_____is Epp oma (nukk) laia (vaip). Igal õh_____ul ja hommikul korras_____ab ta Triinu voodi_____.

Harjutus 110. Silbita.

lukud, lukku, nukkude, kapi, lõke, lati, leppa, lebab, sepad, kappa, hüppama, hüpata, tunniplaan, keeduplaat, koduaias.

Jutusta piltide järgi looke.

Tee tööd töö ajal, aja juttu jutu ajal.

1. Mida tegi Liia ise?
2. Miks kuivas kleit õues kiiresti?

3. Mida teeb Liia, et kleiti triikida?

(triikraud, elektritriikraud, pistik, kontakt)

4. Kuidas kulgeb Liial triiki-
mine?

5. Missugune on ta tuju?

6. Kuhu ilmub korraga Maia?

7. Mida teevad tüdrukud nüüd
õhinal?

8. Mis unustatakse hoopis?

9. Mida haistab Liia järsku?

10. Mis ta nüüd teeb?

11. Miks on ta kurb?

12. Mida ütleb selle loo kohta
vanasõna?

Harjutus 111. Leia teisest tulbast esimesele õige lause ja kirjutamisel täida lüngad.

Kukk

ja lauludega marsiti lõ__eõhtule.

Miku

ja so__id ri__usid nööriil.

Sukad

lendas la__ast teri no__ima.

Lippude

ti__us pi__al matkal väsimus kallale.

Jukule

jalgra__al te__is ri__e.

Harjutus 112. Rühmita antud sõnad kolme rühma: 1) *ladu, nuga...*, 2) *ketas, nuku...*, 3) *lattu, nukku...*. Häälda õigesti.

ladu, ketas, lattu; nuga, nuku, nukku; lipud, tibu, lippude; sadu, satub, sattus; kappide, kapi, kabi; sõge, lõkked, lõket; lukkude, saba, lapid; rukis, lükkas, lugu.

Harjutus 113. Lisa igasse rühma omalt poolt neli sõna.

22. KORDAMINE.

1. Ütle nimetava, omastava ja osastava käände küsimused.
2. Ütle sõnad *lukk, kepp, kott* ains. nimetavas, omastavas ja osastavas ning mitm. nimetavas ja omastavas.
3. Ütle osastav kääne (*keda? mida?*) sõnadest *õpik, õpetaja, tüdruk, aurik, vihik, pliiaats, raamat*.
4. Kirjuta sulgudes olev sõna ainsuse osastavas: *sõin, (sepik), kaks (õpik), pesin (taldrik), mitu (vabrik)*.
5. Kirjuta mitm. nimetavas: a) *saak, paat, seep; lukk, sepp, kütt*; b) *pall, sall, trumm, kamm, vann, linn, narr, kass*.
6. Ütle ains. osastav sõnadest *meeter, liiter, ämber, kohver, vanker, suhkur, tahvel, kahvel*.
7. Kirjuta lünka puuduvad tähed.

Näarid toas.

Vanasti võeti uu___ aasta___ vas___u omamoodi. Õle___ toodi tu___a ja lao___ati põrandale. Õlge___el pi___utasid vana___ ja ku___erpa___itasid ning hu___asid noored. Peremees püüdis vilja-saaki e___ustada ja vis___as õlekõrsi la___e. Puh___ast rukkijahust kü___setati näarika___ . Uusaasta ho___ikul söödi pool ka___u ära. Ka___u teine pool hoiti kevadeni. Kevadel pa___uti külvajatele näarika___u.

VII. METSAD — MEIE KODUMAA RIKKUS JA ILU.

23. SISSEÜTLEV KÄÄNE.

-sse

kellesse? millesse? kuhu?

Vaatle jämendatult trükitud sõna küsimust ja lõppu.

Suusamatk metsas.

Sõitsime suuskadel kodukolhoosi **kuusikusse**. Kui ilus ja vaikne oli seal! Mööda kohevast lund sumasime metsa **süga-
vusse**. Kukkusime sageli **lumehangedesse**, mis oli väga lõbus. Kohtasime metsloomigi. Jänku putkas meid nähes tihnikusse ja orav kadus oma **pesasse**. Rähn, metsade trummilööja, pöristas, pöristas ja lippas **puuõõnsusse**. Peatusime ja hingasime värsket õhku.

PANE TÄHELE!

**Sisseütlev kääne vastab küsimusele kel-
lesse? millesse? kuhu?**

Sisseütleva käände lõpp on harilikult -sse.

Harjutus 114. Pane iga loom oma õigesse talvekorterisse.

Loomad talvel.

mutt — tarusse

konn — pesasse

nahkhiir — maasse

mesilane — mudasse

putukad — pöösasse

maod — pragudesse

orav — koopasse

jänes — samblasse

Harjutus 115. Leia sõnad sisseütlevas käändes ja tõmba neile joon alla. Pealkirjaks: Sisseütlev.

Läbi metsa kulgeb suur maantee. Nagu kõrge müür sirguvad kuused kõrgusse. Mööda teed sõidavad autod linnadesse ja asulatesse, ühed Pärnusse, teised Viljandisse. Paljud veokid viivad siit palke vabrikusse. Maantee ääres raieplatsil seisab kraana ja vinnab üles suure raskuse. Mehed laadivad puid autosse. Platsi lähedal kõrge kuuse otsas mustendab varese pesa.

Mis käändes on sõnad *raskuse*, *kuuse*, *varese*? Kuidas on need sõnad sisseütlevas käändes?

Harjutus 116. Korrasta, kuhu keegi või miski peaks kuuluma.

suits — teatrisse

lind — laagrisse

taskurätik — pilvedesse

näitleja — korstnasse

müüja — sahtlisse

pioneerid — pesasse

vihikud — vabrikusse

lennuk — taskusse

õpilased — kauplusse

töölised — klassidesse

Harjutus 117. Pane sulgudes olevad sõnad sisseütlevasse käändesse ja märgi -sse värviliselt.

Raielangil.

Nüüd on jänes riietunud (talvekasukas). Lõbusalt sirkab ta (kaasik), pistab pea (lepik) ja kaob siis (männik). Seal undavad elektrisaed ja jänku põgeneb ära (tihe tihnik). Ka veokid veerevad (lumine männik). Palgid veetakse (tehas), aga oksad pannakse (hunnik).

Harjutus 118. Pane sulgudes olevad sõnad sobivasse käändesse.

Kuidas valmib suhkur.

Suhkrupeet sisaldab rohkesti (suhkur). Aga seda ei saa panna (kohv) ega (tee). Enne tuleb (peet) viia (vabrik). Seal lõigatakse nad peeneks ja tõstetakse (katel). Magus keev vedelik voolab (torude___), sealt (kurnade___). Kas oled maitsnud (siirup), mida ema keedab? Siirupist saabki (suhkur). Suhkur pannakse (kottide___) ja saadetakse (kaupluste___).

Harjutus 119. Ütle lauseid, kus antud nimisõnad on sisseütlevas käändes, see on -sse lõpuga.

maa — puurima, soo — vajuma, puu — tungima, voodi — heitma, laager — sõitma, pinal — panema, vihik — kirjutama, raamat — trükkima, vanker — tõstma, ämber — kallama, vagun — astuma, korsten — kogunema.

Näidis: Töölised puurisid maasse sügava augu.

Harjutus 120. Kirjuta oma valikul kuus lauset eelmisest harjutusest vihikusse.

24. KORDAMINE.

1. Täida lüngad.

Peeter ja Mihkel sa__usid vaidlu__e. (Peeter õ__etas Mihkli__, aga Mihkel Peetri__.) Lõpuks le__isid kokku, kü__ isa teeb õigu__e. Vaidlu__e põhjuseks olid si__elgad. Ka__ n__d toovad kasu või kahju? Kui mättal pi__utad, ronivad juuste__e, riiete__e ja __ammustavad. Ra__asõidul lendavad sõitja silmade__e.

Mis vastu__e annad sina?

2. Poolita.

maasse, ojasse, vaidlusse, koduloosse, kased, lepad, männid, vahtrad, leppa, keppide, kappide.

3. Täida lüngad.

Neli andja__, neli kandja__, kaks koeratõrjuja__, üks parmupiits?

4. Kirjuta sulgudes olevad sõnad osastavas käändes.

100 (meeter), 5 (liiter), 10 (ämbler), 3 (kohver), 2 (järelvanker), 4 kilo (suhkur).

5. Mis küsimustele vastavad jämendatult trükitud sõnad? Mis käändes nad on?

Läksin **tuppa**, **kööki**, **klassi**, **metsa**.

Panin raamatud **kappi**, kartulid **kotti**, vee **potti**, hagu **tulle**.
Kui läksin **merre** ujuma, kukkus mu king **vette**.

6. Ütle lauseid, kus tarvitad antud sõnu sisseütlevas käändes (lõpp -sse puudub).

rahakott, karp, purk, nurk, saun, mets, kapp, tuba, tuli, meri, vesi.

7. Ütle sõrendatult trükitud sõnade küsimus ja kääne.

Vesirott ehitab oma korteri kõrge mätta alla. Käik korterisse on mitukümmend meetrit pikk. Toidulattu tassib ta talveks toitu. Siin on oad, siin on herved, siin on teravili, iga toit eraldi. See ladu meenutab korralikku kolhoosi aita. Aga oravad peidavad oma tagavarad puuõõnsusse, lehtede alla või mujale urkasse. Nii on oraval mitu toidukambrit. Mõnd pähklit ei leiagi ta üles. Orav unustas oma toidulao asukoha.

8. Kääna sõna tahvililapp järgmistes käänetes: ains. nimet., omast., osast.; mitm. nimet. ja omast.

25. KAASAÜTLEV KÄÄNE.

-ga

kellega? millega?

Lapsed sõidavad
kelguga.

Lõunas sõidetakse
kaameliga.

Vasta kava küsimustele.

1. Talv on saabunud.

- Millega katab talv maad ja metsad? (valge pehme lumi)
Millega on kaetud jõed ja järved? (sile jää)
Millega on ehitud puud ja pöösad? (hõbehärmatis ja pehme valge lumivatt)

2. Liuväljal ja kelgumäel.

- Millega sõidavad lapsed lagedal väljal? (suuskadega)
Mida teevad nad kelgumäel?
Kuhu on rajatud liuväli?
Millega on see piiratud? (kuuskedega)
Millega õpilased seal uisutavad? (uiskudega)

3. Saanisõit.

- Kuhu kulgeb sile talvetee?
Kuidas seal sõidetakse?

Kuidas sulle meeldib saanisõit?
Kus sõitsid ja kellega?

4. Talv on meeldiv aastaaeg.

Kuidas meeldib sulle talv?

PANE TÄHELE!

Kaasaütlev kääne vastab küsimusele kellega? millega?
Kaasaütleva käände lõpp on **-ga**.

Harjutus 121. Moodusta omastavast käändest kaasaütlev. Pealkirjaks: Kaasaütlev.

1. paadi — paadiga, kepi — kepiga, lapi —, räti —, tuti —, noka —, Miku —, Mati —, ratta —, hüppe —, bussi —.

2. suuskade — suuskadega, uiskude —, kelkude —, kuuskede —, keppide —, sukkade —, juttude —, rättide —, lip-pude —, tikkude —, hammaste —, saabaste —, vihikute —.

Harjutus 122. Ütle lauseid eelmise harjutuse sõnadega kaasaütlevas käändes.

Harjutus 123. Kirjuta sulgudes olev sõna kaasaütlevas käändes ja märgi lõpp **-ga** värviliselt.

A. Jaan sõitis vanema venna (Mati) onule külla. Nad sõitsid algul (rong), siis (buss) ja lõpuks (hobune). Bussijaama tuli onu vastu kolhoosi uhke (täkk). Täkk kaapis rahutult (jalg), peksis (saba) ja kui sõitis, siis täie (traav). Oli alles lõbus ja

palju toredam kui (auto)! Ainult sõit (lennuk) oleks ehk veel põnevam olnud.

B. Muiste valgustati eluruumi peergudega, hiljem (lamp), kus põles petrooleum. Kunagi künti (härjad), hiljem (hobused), nüüd (traktor). Tänapäeval koristame vilja (kombain), aga vanasti (vikat), õige vanasti (sirp). Vaarema ketras kõik lõnga (vokk), kodus kodus telgedel, nüüd tehakse riie vabrikus (masinad). Nüüd käib kõik (elekter).

Harjutus 124. Kirjuta lünka sobiv sõna kaasaütlevas käändes. Pane sobiv kirjavahemärk.

Hommikul karasta end külma ... Kuivata end kareda ... Vihmase ... mine kodunt välja ... Ära seisa tuule käes õhukese ... Ära mine järvele, kui see on kaetud nõrga ... Haigus tuleb ..., aga läheb härgadega.

26. ILMAÜTLEV KÄÄNE.

-ta

kelleta? milleta?

Loe pala. Vaatle jämendatult trükitud sõnade lõppu ja ütle, mis küsimusele need sõnad vastavad.

Kui sõda oli.

Kui sõda oli, tungis vaenlane Nõukogudemaale, et kõik purustada ja hävitada. Miljonid lapsed jäid siis **isata** ja **emata**, paljud täiesti **omasteta**. Tuhandeid inimesi jäi siis **koduta**. Kes jäid vaenlase kätte, olid sageli **peavarjuta** ja **toiduta**. Paljud jäid **hariduseta**. Sangarlik Nõukogude armee vabastas maa ja võitis vaenlase. Kõik rahvad saavad läbi **sõjata**.

Ilmaütlev kääne vastab küsimusele kellela? milleta?

Ilmaütleva käände lõpp on -ta.

Harjutus 125. Leia vanasõnadest need sõnad, mis vastavad küsimusele *kellela? milleta?*

Tublidus ei tule tööta, osavus ei hooleta. Tüdruk ilma nõelata on kui kass ilma küüneta. Ühtki tundi tuluta ära iial kuluta. Sepa hobu rauata, sepa naine noata. Ega hobust ohjadata juhita. Uneta ööd ei vähenda tööd. Parem töö teha mureta, kui jõude olla murega. Ära mine adrata põllule või noodata merele. Ega vaevata valget särki saa.

Harjutus 126. Kirjuta kahest eelmisest palast sõnad, mis vastavad küsimusele *kellela? milleta?*, vihikusse ja märgi lõpp **-ta** värviliselt. Pealkirjaks: Ilmaütlev kääne.

Harjutus 127. Leia mõistatustest ilmaütlev kääne.

1. Suur katel ilma kaaneta?
2. Tiivuta lendab üle maailma?
3. Jaluta jookseb, käteta kisub, valuta vingub?
4. Hobu ohjata, mees piitsata, tee tolmuta?
5. Mees ehitab kirveta silla?
6. Mees meeleta, hobu jaluta?

tiivuta — tiibadeta; *jaluta* — jalgadeta.

Harjutus 128. Kirjuta eelmise harjutuse mõistatused vihikusse, kriipsuta alla ilmaütleva käände lõpp ja märgi mõistatuse järele vastus.

(Imik ja häll. Külm. Laev. Meri. Pilv. Tuul.)

Harjutus 129. Moodusta omastavast ilmaütlev.

valguse — valguseta, niiskuse —, elektri —, pildi —, pingi —, vormimütsi —, susside —, keppide —, sukkade —, kruuside —, raskuste —, tulede —, paberite —, raamatute —.

Harjutus 130. Kirjuta sulgudes olev sõna ilmaütlevas käändes. Märki lõpp **-ta** värviliselt.

Keegi ei saa õppida (raamatu). Vihikusse ei saa kirjutada (sulepea, sule ja tindi). Raske oleks joonistada (pliiatsi) ja võimatu on värvida (värvide). Ka ei saa koolis läbi (vihiku). Need abilised aitavad meid õppida, seepärast ei või kooli tulla (õppevahendite). Ära kasuta raamatuid (ümbrise). Hoia vihikud puhtad, et nad oleksid (tindiplekkide).

27. ALALEÜTLEV KÄÄNE.

-le

kellele? millele? kuhu?

Punane rätt kuulub **pioneerile** (kellele?).

Vaas pannakse **lauale** (kuhu?).

Loe pala. Vaatle jämeda kirjaga trükitud sõnalõppe ja ütle, mis küsimusele need sõnad vastavad.

Huvitav rinnamärk.

Pioneerisalgale meeldis, et Helve kutsus salga oma sünnipäevale. Seal jutustas Helve isa pioneeridele looduskaitsest. Ta ütles, et „Roheline tammeleht“ antakse ka noortele. Sünnipäeval mängisid nad mängu, kus vastasid küsimustele. Tuli öelda, kuidas käituda, kui lähed metsa, parki, põllule või aasale. Inimene olgu loomadele ja taimedele hea. Ta on looduse valitseja ega tohi endale häbi teha.

Harjutus 131. Kirjuta pala „Huvitav rinnamärk“ vihikusse, tõmba joon alla sõnadele, mis vastavad küsimusele *kellele? millele? või kuhu?* Pealkirjaks: Alaleütlev.

PEAN MEELES.

Alaleütleva käände küsimuseks on kellele? millele? kuhu?

Alaleütleva käände lõpp on -le.

Ütle, missuguse silbiga tuleb lünk täita.

Sõnad *et, sest, kus* on koma___,

sõnad *ja, ning, või* on koma___.

Harjutus 132. Moodusta sulgudes olevast omastavast käändest alaleütlev ja pane koma, kus see puudub.

Lindude sööklad.

Talv teeb (lindude) muret sest on raske toitu leida. Näljased linnukesed saadavad palve (sõprade) et need linde aitak-

sid. Seame lauakese (õue) või aeda. (Tihaste) riputame mageda pekitüki (akna) või (peenikese oksa) et vares seda (enda) ei võtaks. (Põldpüüde) riputame teri (hangede).

Söögiarve tasuvad linnud suvel. Kuidas?

PANE TÄHELE!

Me kirjutame: minule ehk mulle, sinule ehk sulle, temale ehk talle. Kellele? Sellele. Läksin alla, olin all. Aitab küll.

Harjutus 133. Kirjuta sulgudes olev / ühe või kahe tähega.

Lapsed oskasid kü(l) liitmist ja lahutamist, aga ei osanud veel kü(l)alt jagamist. Onu pani pihutäie kompvekke taldriku(l)e. Jagasid siis nii: ikka üks su(l)e, teine mu(l)e, kolmas ta(l)e, aga see se(l)ele väikse(l)e velle(l)e Atsi(l)e. Nii tuli jagamine kü(l) õigesti välja.

28. ALALÜTLEV KÄÄNE.

-l

kellel? millel? kus?

Loe rahvalaul läbi ja leia sõnad, mis vastavad küsimusele *kellel?* Leia käändelõpp.

Möistke, möistke, õed hellad:

Kellel pikad põllepaelad?

Pajul pikad põllepaelad.

Kellel on valge kasukas?
Kasel on valge kasukas.

Kellel halli vaticene?
Haaval halli vaticene.

Kellel leinasärgikene?
Lepal leinasärgikene.

Kellel see pea punane?
Pihlakal pea punane.

Kellel peas on kuldatukka?
Kuusel peas on kuldatukka.

Kellel kardalakakene?
Kadakal kardalakakene.

Kellel mätasmütsikene?
Männil mätasmütsikene.

Sõnade tähendus:

vatikene — kuuekene

kuldatukka — kuldne tukk, kuldsed juuksed

kardalakake — kardlakake, särav lakake nagu metallist

Ütle, kes kannavad riideid ja ehteid.

Missugusel loomal on lakk? Kellel on tukk?

Miks küsib rahvalaulik puude kohta *kellel?*, aga mitte *millel?*

Harjutus 134. Kirjuta rahvalaulust iga puu kohta, mida tähendavad ta riided ja ehted looduses. Kriipsuta alla alalütlev kääne.

Alalütlev kääne.

Pajul on pikad rippuvad oksad nagu põllepaelad. Kasel on...

Harjutus 135. Korralda tabelis antud sõnad lauseteks. Alalütleva käände lõpp **-l** märgi värviliselt.

Kes?	Mida teevad?	Kus?
Laulukoorid	õitsesid	peenral
Õpilased	esinesid	maanteel
Autod	tantsisid	laval
Lilled	sõitsid	laulupeol
Kari	valvas	õuel
Koer	sõi	karjamaal

PEAN MEELES.

Alalütlev kääne vastab küsimusele *kellel? millel? kus?*

Alalütleva käände lõpp on *-l*.

Ütle, kuidas kirjutame lühemalt sõnad *minul, sinul, temal, kellel, sellel*. (Vaata lk. 34.)

Harjutus 136. Kirjuta sulgudes olev täht ühe- või kahekordselt ja pane koma.

Kui väike olin toodi mu(l)e tore pa(l). Se(l)el olid kirjud triibud mis mu(l)e väga meeldisid. Kiitlesin väikese venna ees: „Su(l) pole nii tore dat pa(l)i kui mu(l)!“ Ta(l) sai süda täis, võttis pa(l)i ja virutas jõ(k)e. Vaevu sain se(l)e kä(t)e aga ta(l)e ei tehtud midagi. Õeldi et väike ja rumal. Kas ta(l) oli õigus?

29. ALALTÜTLEV KÄÄNE.

-lt

kellelt? millelt? kust?

Loe pala ja vaatle sõnu, kus on jämendatult trükitud lõpp -lt. Ütle nende sõnade küsimus.

Pliiats kadunud.

Jaani oli pliiaatsi vist koju unustanud. Joonistustunni alguses palus ta pliiaatsit Jürilt, Peetrilt ja pinginaabrilt, aga kellelgi polnud kaht pliiaatsit kaasas. Ta mõtles seda paluda õpetajalt, kuid seal tõstis korrapidaja käe ja ütles: „Vabandage, ma leidsin ühe pliiaatsi põrandalt.“ Jaan vaatas, et pliiaatsilt oli värv tükati kulunud. Oli Jaani pliiaats.

Harjutus 137. Kirjuta pala „Pliiats kadunud“ etteütlusena ja tõmba joon alla sõnadele, mis vastavad küsimusele *kellelt? millelt? kust?*

Harjutus 138. Koosta lauseid antud sõnadest. Pealkirjaks: Alaltütlev kääne.

Korrapidajalt — nõudma — klass korras.

Pärast tunde — tolmu pühkima — pinkidelt, laualt, aken-
delt ja kuplitelt.

Tahvli liistult — kõrvaldama — kriidipuru.

Põrandalt — pühkima — mis sinna sattunud.

Avama aknad — õhutama klassi.

PEAN MEELES.

**Alaltütleva käände küsimused on kellelt?
millelt? kust?**

Alaltütleva käände lõpp on -lt.

Harjutus 139. Moodusta sulgudes oleva sõna omastavast
alaltütlev kääne ja tõmba sellele joon alla.

Peeter sõitis (kingu) hooga alla, aga kukkus (kelgu).

Õpilased tulid (tiigi) uisutamast.

Tõsta pott (pliidi) maha ja võta (poti) kaas ära!

Pühi prügi (põranda), tolmu (mööbli) ja (piltide)!

Kraana tõstab (autode) palke.

30. KORDAMISEKS.

1. Anna igale käände tema lõpu järgi nimi.

2. Anna igale käände tema küsimused, mis leiad kastidest.

kellesse?

kelleta?

kellel?

kellega?

kellelt?

millesse?

milleta?

millel?

millega?

millelt?

kellele?

kuhu?

kust?

millele?

3. Missugustele käänetele annad küsimuse *kuhu*?

4. Vaata pilti ja ütle iga käände tahvlile 3 sõna.

5. Ütle sõrendatult trükitud sõna küsimus ja kääne.

Loomade kuningas otsustas loomadele sabad anda. Rebasele anti kohev pehme saba, et tal oleks sellega hea uhkustada. Luua moodi saba anti hobusele, et sellega on hea kärbseid vehkida. Ka lehmale, ninasarvikule ja jõehobule on tarvilikud sabad. Oraval on saba, mis kõlbas hüppamisel tüüriks ja magamisel vaibaks. Sea saba on hea rõngasse keerata. Iga loom uhkustab oma sabaga, ainult jänes vaeseke pidi sabata jääma. Viimaks siiski sai kassile sabatükikese.

6. Kirjuta sulgudes olev sõna lühemal kujul.

Ülo ja Lea puhusid kõrre otsa seebimulle. Lea hüüdis: „Küll (sinul) on suur mull! (Minul) on vist paha kõrs.“

Ülo vastas (temale): „Ma annan (sinule) parema kõrre.“

Nüüd tuli (temal) ka ilus mull.

Kas (sinule) meeldib mulle puhuda?

7. Pane sulgudes olev sõna sobivasse käändesse. Mõtle kõigepealt, kuidas on omastav.

Malle nukutuba oli ilma (mööbel), oli (voodi) ja (kapp). Nüüd viidi ka nukk (kliinik). Nii on Malleke praegu (nukk).

Kui nukk saab terveks, paneb Malle ta uude (voodi), katab kena (tekk). Voodi on (öökapp) ja kapp (lukk).

8. Täida lünk nii, nagu juhatavad sõnad **leht,** **kuusk,** **lapsed** ja pane lause lõpumärk.

Kas sa os___ad kabet mängida /
Kui palju on ühe___sa korda kahe___sa päh___lit /
Oi, kui mai___svad värse___ed saiad /
Vanaemake, kuidas sa puh___asid ja kas sa roh___u võtsid /
Rivis seis___e vai___selt /
Lü___sjad viisid piima jah___uma /

Jutusta piltide järgi looke.

Äpardus kelgusõidul.

1. Mida on Kalju ja Eedi kuulnud põhjamaa inimestest?
2. Miks ei saa seal sõita hobustega?
3. Mis mõttele tulid poisid?
4. Mis oleks saaniks, kes hobuseks?
5. Kuidas rakendasid nad Polla? (rangid, rakmed)

6. Miks sõit algul ei läinud?
7. Kuidas harjus Polla uue tööga?
8. Kuidas meeldis sõit?
9. Kas Pollat oli võimalik ka juhtida?

10. Keda nägi Polla üle tee jooksmas?
11. Mida tegi nüüd Polla?
12. Mis juhtus kelguga ja pois- tega?
13. Miks ei saanud Pollat ta- kistada?

VIII. TÖÖST FARMIDES.

31. AINSUSE OSASTAV JA MITMUSE NIMETAV.

Ütle, mis on nende käänete nimed.

Too kummagi käände kohta näiteid.

Näidis:

Ains. osastav

keda? mida?

kaks õpikut

kaheksa tüdrukut

kümme tublimat

kolm...

sada...

jne.

Mitm. nimetav

kes? mis?

need õpikud

„ tüdrukud

„ ...

„ ...

„ ...

jne.

PANE TÄHELE!

Arvule, mis on suurem kui üks, järgneb ains. osastav (keda? mida?), lõpus -t.

Sõnale need järgneb mitm. nimetav (kes? mis?), lõpus -d.

Harjutus 140. Kirjuta lünka *d* või *t*.

1. Kolhoosis oli mitukümmend vasika___ (*keda?*). Kõik vasika___ (*kes?*) olid toreda___, aga väga naljaka___ . Nad lidusid, sabad seljas, mööda kopli___ (*mida?*). Talitaja___ (*keda?*) nähes hakkasid nad ammuma. Talitaja___ (*kes?*) näevad vasikatega palju vaeva, aga siis kasvavad neist head lehma___ (*kes?*), kes annavad palju piima. Töö kiidab tegija___ (*keda?*).

2. Kord külastasime kolhoosi kanala___ (*mida?*). Küll oli seal alles kisa! Kuke___ (*kes?*) laulsi___, kana___ (*kes?*) kõõrutasi___ nii, et juhataja___ (*keda?*) polnud kuuldagi. Meil on klassis ka mõned kisaja___ (*kes?*). Isegi need küsisi___: „Kas see lärm kanatalitaja___ (*keda?*) ära ei tüüta?“ See naeris: „Suurima___ kisaja___ (*kes?*) on parima___ muneja___ (*kes?*).“ Koolis on vastupidi: head õppija___ (*kes?*) on just vaiksema___ õpilase___ (*kes?*).

Harjutus 141. Kirjuta sulgudes olev sõna ainsuse osastavas (*keda? mida?*) või mitmuse nimetavas (*kes? mis?*).

Kolhoosi laut on 60 (meeter) pikk. Laudas teeb elekter kõik (raske töö) ära. Ta lüpsab (lehm), tassib (hein) ja muud (sööt — süüda) ning veab (sõnnik). (Mati) huvitas, kui palju vett kulub päevas. Iga lehm joob 5 (ämber) vett, mis 100 lehma

kohta teeb 5000 (liiter). Elekter vajab selle pumpamiseks 50 (minut).

Harjutus 142. Toimi nagu eelmiseski.

1. Jaan vaatas (televiisor) ja jättis (õppetükk) õppimata.
2. Ema käskis kauplusest (suhkur, sepik ja manna) tuua.
3. Kalurid tulid mööda (libeda___) jääd ja (pehme) lund.
4. Kolhoosi uus laut huvitas ka (Peeter ja Mihkel).
5. (Uus traktor) tulid juba kohale.
6. Kolhoos saab kolm uut (auto).

Harjutus 143. Moodusta lauseid, kus kasuta antud sõnu. Iõbusad näidendid, põnevat näidendit, kolm tüdrukut, mõned poisid, kaks uut tegelast, lõket, lõkked, tublid ja töökad.

Harjutus 144. Poolita.

kümme, kutsusime, maasse, kapist, kappi, korstnat, autot, päevaplaan, traktorisse, vagunisse, sahtlisse.

Harjutus 145. Leia kõik 5 viga. Kirjuta need sõnad õigesti. mõned tüdrukud, kaks tüdrukud, need autod, ei olnud raamatut, kaks nädalad, aitasin isa ja ema, kuulasin raadiod, nägin ilusad pilti, tõime sammalt.

32. KOMA LOETELU PUHUL.

1. Tuleta meelde sõnad, mille ette pannakse lauses koma (6 sõna).
2. Ütle lauseid, kus kasutad komaga sõnu.
3. Lõpeta need laused.

Farmis.

Läksime ekskursioonile, **et** vaadata ...

Nüüd on seal uhke laut, **kus** ...

Kohtasime farmijuhatajat, **kes** ...

Poisse huvitasid isemoodi kausid, **mis** ise lehmi ...

Lehmad annavad palju piima, **sest** ...

Tahtsime näha ka elektrilüpsi, **aga** ...

4. Ütle, mis küsimustele vastavad need sõnad, mille vahel on koma.

Raagus kased, lepad, pajud ja pihlakad olid kaetud härmatisega nagu hõbesulekestega. Põllud, heinamaad, aasad ja metsad olid lume all. Meeldiv oli poistel, tüdrukutel, noortel ja vanadel suusatada! Nad liuglesid, seisatasid, vaatlesid ja kuulatasid ning sõitsid siis edasi.

Harjutus 146. Ütle, kus peab olema koma ja miks.

Emal on lauale toonud võid maitsvat kohupiima juustu piima leiba ja kohvi. Lapsed joovad piima söövad võileiba ja kohupiima. Need maitsvad toiduained tõi ema piimakauplust. Kauplust varustab piimatööstus. Seal valmivad või juust kohupiim ja kefiir. Aga piima toovad sinna kolhoosid ning sovhoosid.

PEAN MEELES.

Kui lauses mitu sõna vastavad samale küsimusele, eraldatakse need sõnad komaga.

Sõnade ja, ning puhul koma ei panda.

Harjutus 147. Pane puuduv koma.

Meie salk.

Tüdrukutest on Maie Leili Tiia ja Lii juba pioneerid. Poistest kuuluvad meie salka Jüri Juhan ja Jaan. Meie salk on väga üksmeelne sõbralik ja tegev ning me ei tülitse üldsegi. Ikka leiame huvitavat tegevust. Kirjutame kirju kogume postmarke käime matkamas ning korraldame võistlusi. Igal esmaspäeval ja reedel tuleme kokku et midagi ette võtta.

Harjutus 148. Jaga pala lauseteks ja pane kirjavahemärgid.

Luuremäng.

Kõige toredamad on luuremängud me saame seal oma oskusi proovida joosta ja naerda see kõik on väga lõbus eile oli meil koondus kus toimus luuremäng metsas pidime tundma ilma-kaari teemärke loomajälgi ja niisuguseid tähti mis koosnevad punktidest ja kriipsudest võistlus oli keeruline küll aga meie salk tuli teiseks.

Harjutus 149. Täida lüngad ja pane kirjavahemärgid. Mõistatuse järele sulgudesse kirjuta lahendus.

Mõistatused.

Neli teevad timp-tamp viies teeb karviuh / Neli teevad ase__ kaks näitavad tul__ üks __eidab magama / Nui ees väätaga __iirekelder keskel / Edaspidi künnab tagas__idi äes__ab / Kuue __eidab seljast aga kasuka__ ei __eida /

(kana, kass, koer, lammas, hobune)

33. KORDAMINE.

1. Jaga pala lauseteks, pane kirjavahemärgid ja täida lüngad.

Talv metsas.

Talvel koh__ame metsas jäneseid oravaid metskitsi ja isegi põtra põder on metsade uh__us ta on 2 meetri__ kõrge ja kaalub 500 kilo toi__uks tarvitab ta heina sammal__ ja oksti Eesti metsades on rohkesti põ__ru.

Jah__i võib põtradele pidada ainult eriloal mis antakse looduskai__se eest.

2. Lõpeta laused.

Kooliaias kasvasid kapsad, peedid ...

Põllule külvatakse rukist ...

Kevadel külvasime peenrale ka kresse ...

Metsast korjasime maasikaid ... aga soost ...

Viljapuud olid täis kirsse ...

Eesti metsades kasvavad kuused ...

3. Täida lüngad ja pane puuduvad kirjavahemärgid.

Teie kirjuta___e vihiku___e tähtede___ aga looma___ kirjuta-
vad lumele oma märkide___ Inimese___ loevad neid märke sil-
made___ aga koer loeb nina___ Loomade „kiri“ on nende jäl-
je___ Looma___ kirjutavad jälgi kä___adega sabaga ninaga ja
kõhuga Linnu___ kirjutava___ jalgade___ sabaga ja tiibade___
Kas sa tunnend seda huvitava___ kirja lumel

4. Lõpeta laused ja pane koma.

Arno oli haige sest ...

Siin ongi see kõrge mägi kus ...

Me õpiksime ka uisutama aga ...

Ma õppisin seda mis ...

Mis on selle kirjaniku nimi kes ...

Kas teate et ...

5. Joonista oma vihikusse tabel ja täida lüngad.

Käänded	Küsimused	Ainsus
Nimetav	sepp, vihik
.....	<i>kelle? mille?</i>	sepa, vihiku
.....	<i>keda? mida?</i>
Sisseütlev	<i>kuhu?</i>
.....
Alaleütlev
Alalütlev
Alaltütlev
.....	<i>kellega? millega?</i>
Ilmaütlev

IX. ELU MEIE KODUMAAL.

34. i JA j KIRJUTAMINE.

j sõna alguses.

Vaatle, mis täht järgneb j-le.

Bussijaamas.

Juta ja Jaan sõitsid Nõukogude armee aastapäevaks onu Juhani juurde. Nad jõudsid bussijaama ja ostsid kaks piletit Järvakanti. Siis jalutasid nad jaama ees. Juba jõudis buss kohale. Lapsed aitasid haige jalaga vanakese juhi lähedale istuma, aga ise istusid akna juurde.

Jaama jäi ainult Jüri järele viipama.

PEAN MEELES.

j on alati täishääliku ees.

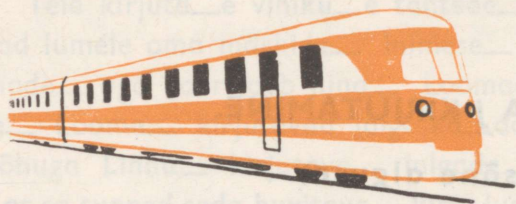
Harjutus 150. Kirjuta palast „Bussijaamas“ sõnad, kus on j, vihikusse.

Harjutus 151. Kirjuta 15 sõna ja nime, mis algavad j-ga. Pealkirjaks: j sõnades.

***i* kaashääliku ees.**

Vaatle, missugune täht järgneb lühikesele *i*-le.

Kuidas keegi reisis.

Vanasti istus inimene hobusele, et kiiremini edasi jõuda. Koormat veeti isesugustel veomalkadel. Indiaanlased kasutavad neid ikka veel, kuigi malgad jäävad iga mätta taha kinni. Aegapidi ilmuvad ratastega vankrid. Kas sa oled istunud kiirrongis või autos, et kihutada igatsetud ilmakaarde? Kes käib nüüd enam pikka maad jala? On isegi selliseid. Need on loodesõbrad-matkajad.

PEAN MEELES.

Lühike *i* on harilikult kaashääliku ees.

Õpi „Kuidas keegi reisis“ etteütluks.

Harjutus 152. Kirjuta 15 sõna ja (ka nimesid), mis algavad lühikese *i*-ga.

Harjutus 153. Kirjuta lünka *i* või *j* ja paiguta antud sõnad kahte rühma järgmiselt.

i ja j sõna alguses.

i kaashääliku ees:

j täishääliku ees:

Ilmar, ...

Juta, ...

__uta, __lmar, __üri, __lme, __nge, __lle, __nna, __aan,
__uhan, __ndrek, __oosep, __änes, __ookseb, __lus, __lm,
__uust, __äätis, __ahe, __õhvikas, __sa, __su, __oonlaud,
__ärjekord, __onnis, __uttudega, __ärele, __nimesed, __rma,
__kka, __stub.

35. *j* SILBI ALGUSES

(kaashääliku järel).

Loe pala. Silbita sõrendatult trükitud sõnad ja ütle, kus asub *j* silbis.

Valvur.

Onu Kalju peatas auto väljaku ääres ja väljus. „Vanja, tule siia!“ kutsus ta. „Pean viima kirja Karja tänavale ja ostma nimekirja järgi mõned asjad Heljule ja Marjule. Kas sa tahad seni auto hoidjaks olla? Võid istuda rooli taha. Ära ainult midagi puuduta! Ega ma palju aega viida. Huvasti!“

PEAN MEELES.

j on ainult silbi alguses.

Harjutus 154. Kirjuta vihikusse „Tummad hoiatajad“ ja märgi ringidesse õige liiklusemärgi number.

Liiklusmärgid.

Tummad hoiatajad.

Risttee.

Jalakäijad.

Sissesõit keelatud.

Jalgratastel liiklemine keelatud.

Parkimiskoht.

Arstiabipunkt.

Hoidu rongi eest!

Bensiinjaam.

Harjutus 155. Silbita suuliselt harjutuse „Valvur“ sõnad ja seleta *j* esinemist sõnades.

Häälda silpide kaupa ja jälgi *i* ja *j* asendit silbis.

sai-ad

sa-jab

mai-as

ma-jas

ai-as

a-jas (ära)

rai-us

ra-jus (tormis)

vai-ad

(sa) va-jad

hoi-ab

o-ja

Ütle: silbi alguses seisab ..., silbi lõpus seisab ...

Harjutus 156. Ütle lauseid, kasutades eespool antud sõnu.

Harjutus 157. Kirjuta lünka *i* või *j*. Kahtluse korral silbita sõna mõttes enne kirjutamist.

1. Ma__a ja Ra__a astusid para__asti üle la__a tänava.
2. Koolima__as viibis üle sa__a lapse.
3. Andke riided ho__ule!
4. __ões kasvasid hundinu__ad.
5. Mees a__as ratta a__a äärde.
6. Värsked sa__ad maitseid Õ__ele väga.
7. Tõnu ra__us pliidipuid.
8. Var__e ja Sir__e käisid Hel__ul külas.
9. Ho__a oma riided puhtad!

Harjutus 158. Moodusta lühilauseid.

Marju—harjutama, Kalju—kirja—kirjutama, majas—ja—aias, põõsa—varjus, raiub—puid, kas—vajad, maias—kass, saime—märjaks, koju—viia.

Harjutus 159. Joonista vihikusse tabel ja kirjuta antud sõnad etteütlemise järgi tabelisse.

i ja j sõnades.

i

j

Juss, jälg, ilves, imestas, jaanuar, ilmakaar, joonistus, ida, igatsus, juuksur, julge, jää, Maia, Tiia, janu, maja, valjusti, naljakas, aias, karjas, kajas, Viljandi, raiub, saidad.

36. KAASHÄÄLIKUÜHEND.

Leia antud palast kõrvuti olevad erinevad kaashäälikud.

Kord suvel läksime metsa mustikale. Korraga nägime nelja põtra. Ees jooksid emapõder, mullikas ja väike vasikas. Suurte sarvedega isapõder lähenes algul meile, siis vahtis meid, aga viimaks jooksis siiski teistele järele. Me kartsime ega julgenud kõneldagi. Hiljem oli meil hea meel, et nägime metsade uhkust. Põtru näeb nii harva ja siis ka ainult hetkeks.

PEAN MEELES.

Kõrvuti olevaid erinevaid kaashäälikuid nimetatakse kaashäälikuühendiks.

Harjutus 160. Leia ja nimeta kaashäälikuühendid.

järv, pargis, parki, pingil, kannab, kandis, hammas, pindu, pinnud, kaldad, kallas, hinged, lõhki, lapsed, meetrit, korstnad, kambrid, Ats, mättad, mõtles, kappi, tubli.

Harjutus 161. Kirjuta harjutus ja märgi kaashäälikuühendid värviliselt.

Sidejaoskonnas.

„Ants, palun vii kiri posti!“ ütleb isa. Poiss läheb. Sidejaoskonnas kaalub ta kirja. See on kakskümmend grammi raske. Nüüd teab Ants kirjale marki panna. Ta ostab kassast neljakopikalise margi ja kleebib selle kirjale. Siis märkab ta,

et isa on unustanud saatja aadressi kirjutamata. Poiss kirjutab selle juurde ja viskab siis kirja postkasti.

Häälda sõnu ja jälgi kaashäälikuühendi kirjutamist.

selle järve	—	seda järve
„ välja	—	„ välja
„ nalja	—	„ nalja
„ põlve	—	„ põlve
„ hinge	—	„ hinge
„ maksa	—	„ maksa

PEAN MEELES.

Kaashäälikuühendis kirjutame iga hääliku ainult ühe tähega (järv).

Harjutus 162. Kirjuta sulgudes olev täht ühe- või kahekordselt ja märgi kaashäälikuühend värviliselt.

Parvemehed.

Mi(t)u pa(r)ve pi(k)i pal(k)e sõidab mööda jä(r)ve. Neid pa(r)vi veab puksiirlaev tehase(s)e. Pal(k)idest saab ilusat mööblit, va(l)get paberit, siidsu(k)i ja palju muid a(s)ju. Mehed istuvad pal(k)idel ja tõ(m)bavad hi(n)ge. Ko(s)kedest alla sõites tuli kibedasti töötada. Nüüd vi(s)kavad parvemehed õ(n)ge ja keedavad kalasu(p)i.

puksiirlaev — vedurlaev.

Harjutus 163. Ütle, missugused allpool antud sõnad kirjutatakse nagu järv (karja, rong, karp) jne.).

suurt karja, veab parve, rong tormab edasi, vili pandi salve, sõidab metsa, tuli välja, sõime korpi, ostime paar

karpi, kotti, hakkas õnge, jõime kalja, lumest paljad, köidab kimpu, etteütluse järgi, musta värvi, otsib harja.

Harjutus 164. Kirjuta eelmisest harjutusest järv-tüüpi sõnad vihikusse ja märgi kaashäälikuühend värviliselt.

37. KORDAMINE.

1. Kirjuta — asemele *i* või *j* ja + asemele *g*, *b*, *d* või *k*, *p*, *t*.

Õh+ul ootas va+salis roh+esti rahvast. Mõned puh+a-sid pin+idel, lugesid a__aleh+e või vee+sid aega ves+el-des. __ärsku sõitis ron+ äh+ides ja puh+ides __aama. Tekkis elevus. Kõik ruttasid väl__a. Oota__ad koh+asid oma tuttavaid ja lah+usid vars+i. Õh+ oli värs+e ja taevas pais+is pal__u täh+i. Kõigil oli ko__u minnes hea tu__u.

2. Kirjuta, **kuhu** inimesed lähevad.

Sisseütlev.

Õpilased — koolimaja, töölised — vabrik, kaevurid — kaevandus, teenistujad — kontor, aednik — kasvuhoone, müüjad — kauplus, rändur — söökla, haige — haigla, unine — voodi, õpilased — kodu.

3. Ütle, kuidas tuleks kirjutada sulgudes olev täht.

olin jä(r)vel, vaatan jä(r)ve, kõ(r)gel ka(l)dal, läksin par(k)i, vii kaks ki(r)ja po(s)ti, nõelun su(k)a, kaks ka(p)i, sule ka(p)i uks, vi(s)kab ke(t)ast, sõidab ra(t)aga, sõidab ra(t)sa.

38. OLEVIK JA MINEVIK.

(Kuidas tegusõna lauses muutub.)

Loe tabelist laused ja küsimused.

Olevik.

Laused.	Küsimused.
Ma kirjutan kirja.	mida teen?
Kellele sina kirjutad?	mida teed?
Ta kirjutab vastuse.	mida teeb?
Me kirjutame ühiselt kirja.	mida teeme?
Kas te kirjutate ka pioneeritööst?	mida teete?
Nad kirjutavad meile huvitavalt.	mida teevad?

Missuguse sõna juurde kuuluvad neis lauseis kõrval toodud küsimused?

Millal toimub neis lauseis tegevus?

Harjutus 165. Ütle tabelis toodud laused ja küsimused nii, et tegevus toimus juba varem, näiteks eile, minevikus.

PEAN MEELES.

Kui tegevus toimub praegu, on tegusõna olevikus. Kui tegevus toimus juba varem, on tegusõna minevikus.

Harjutus 166. Moodusta sõnast *kirjutama* laused ja küsimused minevikus. Tegusõnale tõmba joon alla.

Näidis:

Minevik.

Laused.

Küsimused.

Ma kirjutasin kirja.

mida tegin?

Harjutus 167. Ütle, kas laused on olevikus või minevikus.

Kirja teekond.

Ühtelugu kõlksatas sinise majakese kaas. Aina astus uusi külalisi majakesse. Pikapeale kogunes neid sinna õige palju. Kirjadel hakkas kitsaks minema. Varsti lähevad nad pikale teekonnale. Mõned reisivad üle merede ja mägede. Teised rändavad ainult paar kilomeetrit. Kui kirjad üksteisega tutvusid, libises äkki põrand nende alt. Nad ei kukkunud õnneks tänavale. Kuhu nad siis kukkusid? Nad sõidavad nüüd postikotis sidekontorisse. Sealt alustavad nad uut teed vastavalt aadressile.

Harjutus 168. Loe pala olevikus. Kui sulgudes on kaks sõna, väljenda see ühe tegusõnaga.

Õhtu (saabuma). Päike (looja minema). Tuul (vaikseks jääma). Ilm (pimedaks muutuma). Tänavail (põlema hakkama) tuled. Lapsed (riidesse panema) ruttu ja (välja minema) kodust. Nad (minema kiiresti) uisuteele. Noortepark (särama) tuledest ja (kihama) lõbusatest lastest. Oi, kuidas nad seal (liugu laskma)! Talv on suurepärase aastaaeg.

Harjutus 169. Kirjuta eelmine harjutus minevikus.

Harjutus 170. Tee endale värvilise pliiatsiga tegusõna lõppude tabel. Vt. ka tabelit lk-l 97.

Tegusõna lõpud.

Olevik				Minevik			
ma	-n	me	...	ma	-sin	me	...
sa	...	te	...	sa	...	te	...
ta	...	nad	...	ta	...	nad	...

Tegusõna muutmist nimetatakse pööramiseks.

Harjutus 171. Pööra tegusõna lõppude tabeli järgi olevikus ja minevikus sõnu *vaatama, tõmbama, hüppama, hakkama*.

Loe ja ütle, mis erinevus on õigekirjas.

Olevik		Minevik	
ma õpin	me õpime	ma õppisin	me õppisime
sa õpid	te õpite	sa õppisid	te õppisite
ta õpib	nad õpivad	ta õppis	nad õppisid

Harjutus 172. Loe harjutus ja kirjuta siis lünka **p** või **pp**.

Me õ—ime koolis ja koju antakse ka õ—ida. Peale õppeainete õ—ivad paljud veel muud. Mina õ—isin juba ammu suusatama. Nüüd õ—in isegi pöörded. Mu õde õ—is iluuisutamist. Teda õ—etas tuntud õ—etaja. Laine ja Õie õ—isid juba mullu klaverit, aga Juhan õ—ib viulit.

Harjutus 173. Pööra tabeli eeskujul sõnu *rippuma, kukkuma, pakkima* olevikus ja minevikus.

Mida leiad neil sõnadel ühist sõnaga *õppima*?

Leia veel sõnu, mis sarnanevad sõnaga *õppima*.

Harjutus 174. Ütle lauseid, kus kasutad neid sõnu:

kukub — kukkus, ripub — rippus, pakun — pakkusin, tukuvad — tukkusid, pakime — pakkisime, tikite — tikkisite, lepid — leppisid, nokivad — nokkisid.

Harjutus 175. Kirjuta etteütelse järgi tabelisse.

ta tukkan, sa pakid, ma pakun, sa tikkisid, ta upub, nad rippusid, me õppisime, ta kukub, nad leppisid, te kippusite, te ripute, ta satub, me lakime, nad tükkisid, te kukute, te pakkisite.

Etteütlus.

Olevik (k, p, t).

Minevik (kk, pp, tt).

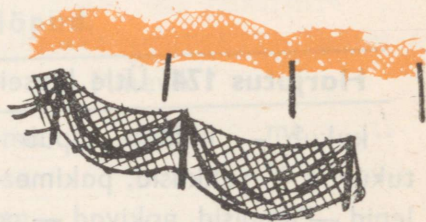
Harjutus 176. Pööra suuliselt sõnu *hüppama* ja *hakkama* olevikus ja minevikus ning ütle, kuidas need sõnad pööramisel erinevad sõnast *õppima*.

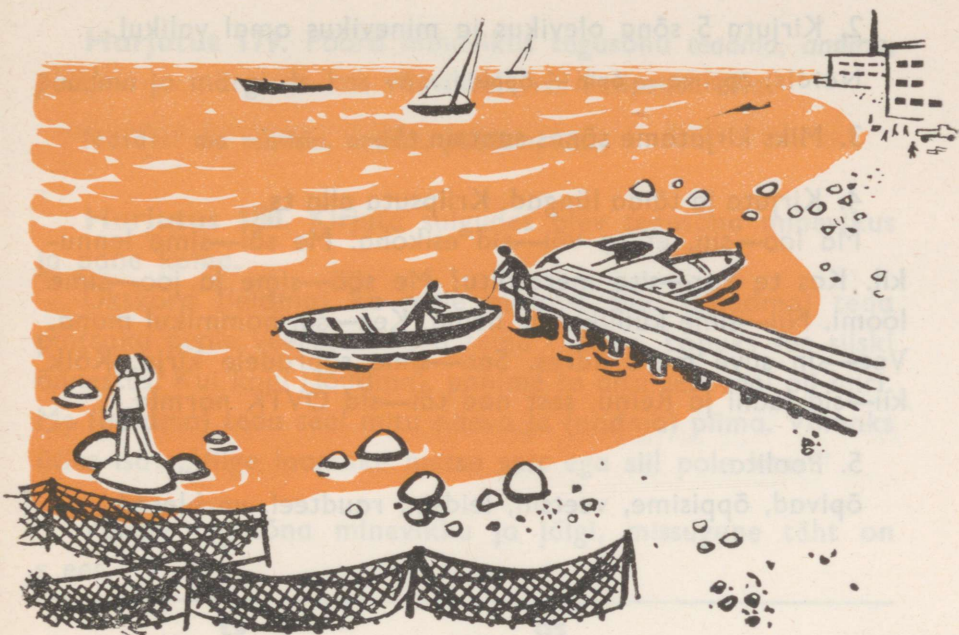
Harjutus 177. Kirjuta + asemele k või kk ja — asemele p või pp ning pane puuduvad komad.

Kalurite juures.

Rõõmuga pa+is Ain oma kom—sud sest ta sõitis suveks mereranda. Seal õ—is ta kalurielu tundma. Sageli li—as ta hommikul randa kui kalurid sõitsid võrke la—ama. „Sa ti+ud juba merele. Kas sa ei karda et vette ku+ud?“ naeris brigadir. Ain ei karda küll aga ta peab i+a randa jääma kus vabedel ri—uvad võrgud.

lappama — 1) merel võrkudest kalu välja võtma, 2) vabedelt võrke kokku panema; *vabe* — võrgukuivatamise puu.

Koosta kirjand antud kava järgi.

Kalarannas.

1. Mererand. 2. Lauter ja kalapaadid. 3. Kala vastu võtmas. 4. Meri. 5. Poiss (Ain) rannas.

Kalurid ei võtnud Aini kaasa. Millega võiks Ain rannas tegelda, et tal igav ei hakkaks?

lauter — paadisadam.

39. KORDAMISEKS.

1. Missuguste siin antud sõnade olevik ja minevik on ühtmoodi sõnaga õppima — õpin — õppisin?

leppima, lappima, toppima, hüppama, kappama;

kukkuma, tukkuma, pakkuma, hakkama, nokkima, tikuma, pakkima, uppuma, lippama.

2. Kirjuta 5 sõna olevikus ja minevikus omal valikul.

Näidis: õppima — õpin — õppisin...

3. Miks kirjutame sõnas saatsin t?

4. Kirjuta ja täida lüngad. Kriipsuta alla **ts**.

Ma loo—sin, et sa või—sid esikoha. Me söi—sime lennukil. Kas te kar—site meresõitu? Me söö—sime ja joo—sime loomi. Nii—sime küülikutele heina. Kee—sin hommikul muna. Vee—sin suve mere ääres. Saa—sime sõpradele kirja. Kõik kii—sid Jaani ja Reinu, sest nad täi—sid OVTK normid.

5. Poolita.

õpivad, õppisime, veetsin, leidsin, raudteel, varblased.

40. ds TEGUSÕNADES.

Jälgi erandlikku **ds** esinemist sõrendatult trükitud sõnades.

Siil.

Tea**ds**ime ammu, et sovhoosi pargis pesitseb siil. Püü**d**sime teada saada, kus ta pesa on. Pargis olles hoid**ds**in küll silmad lahti, aga ei midagi. Jõu**ds**in viimaks otsusele, et siili pesa on suure tamme juurte all. Eks ühel õhtul lei**ds**imegi tamme juurest suure siili kui mätta. Panime ta sinna tagasi ja and**ds**ime talle sageli piima. Nii saime temaga sõpradeks. Ei ta kartnud ega turtsunud meid nähes.

Harjutus 178. Kirjuta palast „Siil“ välja sõnad, mis kirjutatakse nagu *teadsin* ja märgi *ds* värviliselt.

Harjutus 179. Pööra minevikus tegusõnu teadma, andma, püüdma ja märgi **ds** kas värviliselt või kriipsuta alla.

Näidis: ma teadsin, andsin, püüdsin, sa...

Harjutus 180. Kirjuta sulgudes olev tegusõna minevikus ja pane koma.

Ükskord (leidma) ka meie metsast siili. (Püüdma) teda pintsaku peale veeretada aga tema turtsus. Lõpuks see siiski õnnestus. Kui koju (jõudma), panime ta aita sest seal oli hiiri. Me (hoidma) teda seal mitu päeva ja (andma) piima. Viimaks ütles isa: „Viige loomake metsa sest ega siil pole kass!“

Võrdle tegusõna minevikku ja jälgi, missugune täht on s ees.

ts	ds
saat/ma — saatsin	tead/ma — teadsin
sõit/ma — sõitsin	püüd/ma — püüdsin
kart/ma — kartsin	hoid/ma — hoidsin
loot/ma — lootsin	leid/ma — leidsin
kiit/ma — kiitsin	and/ma — andsin
jät/ma — jätsin	jõud/ma — jõudsin

Kui lõpu **-ma** ees on **t**, siis on ka **s** ees **t**.

Kui lõpu **-ma** ees on **d**, siis on ka **s** ees **d**.

PEAN MEELES.

Tegusõna minevikus kirjutame d või t nii, nagu see on lõpu -ma ees.

saatma — saatsin, teadma — teadsin.

Nimeta veel tegusõnu, nagu teadma — teadsin.

Harjutus 181. Kirjuta sulgudes olev tegusõna minevikus.

Pioneerid.

Missuguses laagris te suve (veetma)? Millal te tagasi (jõudma)? Ühel koondusel (keetma) te suppi ja (tampima) putru. Ma (leidma), et need olid maitsvad toidud. Me (saatma) kirju ja pilte kaugetele sõpradele. Nüüd (saatma) nad meile ka pilte. Kas te (andma) need pioneerijuhhi kätte? Kuidas te oma sulissõpru talvel (toitma)?

41. KORDAMINE.

1. Kirjutage harjutus klassis ja seletage, kuidas kirjutada.

Vabrikus.

La—sed sõi—sid vabriku—e bussiga. Vabrikus vaa—asid nad kõike suure —uviga. Kraana kon—su küljes ri—us —iigla— suur magnet. See tõs—is ras—eid rauatü—e hunniku—e. Siina ki—us isa juurde ja unustas e—evaatuse. „Kes ri—ub korda!“ hoiatas juh—. Siina— ja teisi tü—rukuid —uvitas võimas hooa—as, millest pool oli põra—a a—. See —undas nii, et su(m)utas —ääled.

2. Kirjuta antud laused olevikus.

Jüri õppis uisutamist ja kukkus tihti. Kütid küttisid hunte ja teisi kiskjaid. Trükikojad trükkisid ajalehti ja raamatuid. Kutsikas lakkus piima. Ta tikkus minuga aina mängima. Põld—püüd nokkisid teri. Lapsed noppisid sügisel pihlakamarju. Virve palmis ema pikki juukseid.

X. RAHVAS EHITAB JA LOOB.

42. LÜHENDEID.

Kaart ja kiri.

Loe aadressid kaardil ja kirjadel ning ütle, mida tähendavad seal lühendid sidejsk., sm., stj., nr., raj.

Kehtna sidejsk.

"Partisani" kolhoos
Im. Mati Aasa

Stj. Tallinn, Erikutseskool nr. 3,
gagarini 8, A. Reinola

Pärna

Tamsne t. 23
Lp. sm. A. Tuulik

Stj. Keava, Rapla
raj. L. Tuulik

Tabivere

Jõgeva raj.
Raigastvere Algkool

Stj. Järvalandi 8-kl. Kool
III kl.

Küsimused.

1. Kuhu kirjutame aadressis sihtkoha?
2. Mis järgneb sihtkohale linna-aadressis, mis maa-aadressis?
3. Mis lühendeid tarvitame aadressil saaja nime ees?
4. Kuhu kirjutame saatja aadressi?

Harjutus 182. Kirjuta lühendid ja lisa juurde nende tähendus.

sm. — lp. —

kl. — stj. —

8-kl. — t. —

nr. —

Raamatutes esineb mõnikord ka niisuguseid lühendeid. Kuidas neid lugeda?

Reet Kaarli **t.** Saaret on sündinud 7. dets. 1905. **a.** ja elab praegu oma poja Rein Jaani **p.** Saareti juures.

Mida tähendavad siin lühendid *a.*, *p.* ja *t.*?

$$50 \text{ sm} = \frac{1}{2} \text{ m} \text{ või } 50 \text{ cm} = \frac{1}{2} \text{ m}$$

PANE TÄHELE!

Lühendil *sm*, kui ta tähendab sentimeetrit, puudub lõpus punkt, samuti on punktita *m* — meeter.

Harjutus 183. Lühenda.

seltsimees

tänav

klass

lehekül

aasta

number

kaheksaklassiline

sentimeeter

meeter

Loe ja häälda õigesti sõna **kaart** käänded.

Ainsus.

Nimetav	<i>mis?</i>	seep	kaart
Omastav	<i>mille?</i>	seebi	kaardi
Osastav	<i>mida?</i>	seepi ↓	kaarti ↓
Alaleütl.	<i>millele?</i>	seebile ↓	kaardile ↓
Kaasaütl.	<i>millega?</i>	seebiga	kaardiga

Mitmus.

Nimetav	<i>mis?</i>	seebid	kaardid
Omastav	<i>millele?</i>	seepide	kaartide
Osastav	<i>mida?</i>	seepe ↓	kaarte ↓
Alaleütl.	<i>millele?</i>	seepidele ↓	kaartidele ↓
Kaasaütl.	<i>millega?</i>	seepidega	kaartidega

Saatsin **kaardi**, õnnitlesin **kaardiga**.

ilusad **kaardid**.

Kaks **kaarti**, palju **kaarte**, kõigile **kaartidele**.

Harjutus 184. Kasuta sõna „kaart“ järgnevas palas.

Õnnitlus.

Naistepäevaks ostsime isaga palju (*mida?*). Isa andis mulle mitu (*mida?*). Need (*mis?*) saadan ma emale, vana-emale ja tädile. Igale (*millele?*) kirjutatan õnnitluse. Mu ema sai mullu ühe (*mille?*). Teda õnnitlesid ka töökaaslased (*millega?*) ja kirjadega.

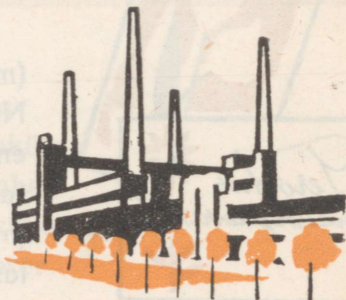
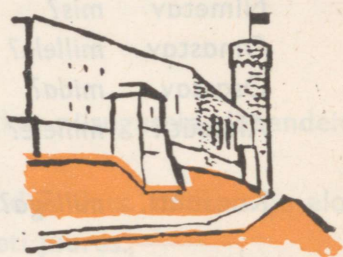
43. SUUR ALGUSTÄHT KOHANIMEDES.

Loe veel aadressid kaartidel ja kirjadel ning ütle, mis-suguse algustähega kirjutame kohanimesed?

Kuidas kirjutame kooli nime?

Nimeta sulle tuttavaid linnade ja asulate nimesid. Kirjuta need tahvlile või vihikusse.

Ütle, mis linnad need on.

Nimeta jõgede ja järvede nimesid.

Nimeta sulle tuntud kolhoos või sovhoos.

Harjutus 185. Kirjuta pärisnimed lausetes.

1) oma kooli nimi, 2) sulle tuntud kolhoosi või sovhoosi nimi, 3) mõne linna või asula nimi, 4) mõne jõe ja järve nimi, 5) lähima mäe nimi.

Näidis:

Pärisnimed.

Õpin Oruste 8-kl. Koolis. Mu onu töötab Kureküla sovhoosis. Suvel käisime Kallastel Peipsi järve ääres. ...

Loe laused ja ütle, kus on suur täht.

Nõukogude Liit on suurim riik maailmas. **Nõukogude Eesti** ehk **Eesti NSV** on väikseim liiduvabariik. Koolis õpime me eesti keelt, vene keelt, matemaatikat ja teisi õppeaineid.

Aastas on 12 kuud: jaanuar, veebruar, märts, aprill, mai, juuni, juuli, august, september, oktoober, november, detsember.

PEAN MEELES.

Inimestele, loomadele, kohtadele ja riikidele antud nimed on pärisnimed.

Pärisnimed kirjutatakse suure algustähega. Õppeainete, kuude ja päevade ning pühade nimed ei ole pärisnimed.

Harjutus 186. Koosta õnnituskaart ja kirjuta aadress.

Harjutus 187. Koostage ühiselt kiri või vastus kirjale, nagu on alljärgnev.

Raigastveres 1. aprillil

1969. a.

Armsad pioneerid

Oruste 8-kl. Koolis!

Täname teid soojade tervituste eest! Saame üsna tihti kirju, kuigi õpime väikeses koolis. Meie koolile on kuulsuse toonud endine koolijuhataja Karl Maldar. Ta rajas siia kivik-

taimla, mis on üks ilusamaid ja suuremaid Eestis. Varakevadest hilissügiseni õitsevad meie kiviktaimlas lilled kõige kaunimates värvides. Suvel külastavad meid loodusesõbrad: pioneerid, õpilased, teadlased ja teised. Saame ka palju kirju. Kiviktaimlaga on meil küll palju vaeva ja tööd, kuid veel rohkem rõõmu.

Me oleme väga tänulikud tema asutajale õp. Karl Maldarile ja istutasime tema kalmu ehteks kiviktaimla lilli.

Külastage oma matkateel meid kindlasti!

Palju jõudu ja edu teile!

Raigastvere Algkooli
pioneerid.

Vasta küsimustele.

1. Miks on väike Raigastvere kool kuulus?
2. Missugused taimed kasvavad kiviktaimlas?
3. Kes külastavad nüüd seda kooli?
4. Kes rajas koolile nii suure ja ilusa kiviktaimla?
5. Kes kannavad nüüd tema eest hoolt?

Harjutus 188. Kirjuta sulgudes olev algustäht nii, nagu on õige, ja pane komad.

Kas oled kuulnud muistsetest vägilastest (Kk)alevipojast ja (Ss)uurest (Tt)öllust? Viimane elas (Ss)aaremaal aga (Kk)alevipoeg tegutses eriti (Pp)eipsi ümbruses. Vana (Kk)alev rajas praeguse (Tt)allinna kohale vägeva (Ll)innuse. Praegune (Tt)oompea mägi (Ee)esti NSV (Pp)ealinnas on tema hauaküngas. Linna lähedal on (Üü)lemiste järv mis on tekkinud (Ll)inda pisaraist. Kalevipoja süngideks kutsus rahvas (Mm)ägesid kus vägilane magas. Üks ilusamaid asub (Ss)aadjärve lähedal (Tt)artu rajoonis.

Harjutus 189. Kirjuta, kus teie kooli pioneerid on käinud matkamas ja missuguseid kohti nad külastasid. Nimeta ka jõgede, järvede, mägede ja teiste paikade kohanimesid.

Näidis:

Meie matk.

Meie kooli pioneerimaleva I rühm käis Viljandis. Nad vaatasid seal linna, Viljandi järve ja lossimäge, kus on huvitavad lossivaremed...

Harjutus 190. Kirjuta punktide asemele sobiv pärisnimi. Nõukogude Liidu pealinn on ..., aga ... pealinn on Tallinn. Emajõe kallastel asub ülikoolilinn ... Nõukogude Eesti

suurim saar on Eesti tähtsamad suvituslinnad on Haapsalu ja Kuulsaim Nõukogude Liidu pioneerilaager ... asub ... mere ääres.

Ma õpin ... III klassis. Minu aadress on Meil on toredad õpilased, aga mu parim sõber on

44. KORDAMINE.

1. Kirjuta kriipsu asemele kas *i*, *l* või *j*, *J* ja pane koma.

Uues korteris.

—lmar ja —uta —ärvesoo kolisid —uba uude korterisse mis asub Tallinnas Mustamäel. Seal on pal—u uusi suuri ma—u. Nemad elavad nel—andal korrusel. Alumisel korrusel on —uuksur ja kauplus kus **müüakse** —alatseid ja —gasugu kaupu. Ka lasteaed pole kaugel aga lastea—ast edasi on Kal—u —uhari ja Ma—e —vaski kodu.

2. Loe silbitades.

Kalju, karjas, kirjutas, varjus, Viljandi, viljakas, valjusti, miljonid, kalja, naljakas, Maia, aias, maias, majas, rajad, ajas, raiub.

3. Silbita eelmises harjutuses antud sõnad.

4. Harjutuses puudub 4 punkti ja üks koma. Leia vead.

Kirjuta harjutus, täida lüngad ja pane puuduvad kirjavahe-märgid.

Var__e kir__utas para__asti ülesanne__ nr 182 mis oli õpikus lk 57 Seal tuli väike Mar__u ja andis ta__e ülesande lahendada: „Mi__u sipelga__ on, kui üks sipelgas viis teist

sipelga__?“ Var__e kohmas mõtlematult: „Kuusteist sipelga__.“ Mar__u ha__as naerma ja plaksutas käsi

Ka__ see polnud siis õige vastus?

5. Kas d või t?

— kaks sipelga__, need sipelga__, loen raamatu__, kõik raamatu__, mõned tüdruku__, teretas õpetaja__, pühkis tahvli__, sada meetri__, rasked kohvri__, rasket kohvri__, vaatlesime Suur__ Vankri__, nägin juba liblika__, olid ilusa__ kirju__ liblika__.

6. Kas teadsin või saatsin?

lei__sin vea üles, lii__sin arvud, täi__sin käsu, kee__sime lõuna__, kas joo__site hobuseid, kas an__site vihikud ära, jõu__sime õigeks ajaks, kust te seda tea__site, kõik tun__sid suur__ rõõmu.

XI. KEVAD ON SAABUNUD.

45. OMADUSSÕNA LAUSES.

Loe luuletus ja ütle sõrendatult trükitud sõnade küsimus.

Ta tuli!

Talvetaat nii suur kui mägi
istus lumest kasukas:
härmas habe, jäised juuksed,
süngel tuisku keerutas.

Äkki pehmes valges pilves
imeliselt helises:
sõitis kevad, noor ja uljas,
päikse kuldseis riietes.

Tema hella, armast paitust
talv küll taluda ei või.
Kevad mängis, oja tantsis,
muru kauni vaiba sai.

Rõõmus traktor põllul põrab
Vali lärm on kanalas.
Varsti kari, raske, rammus,
rohumaile sammumas.

uljas — julge, kartmatu, vapper.

Kevad, sina, soe ja armas,
laste lemmik oled ka.
Oh kui hea neil haljal murul
joosta, laulda, mängida!

Missugune oli talvetaat?

Missugused omadused olid saabuval kevadel?

Missugune oli kevade paitus?

Missugused muutused tõi kevad?

Harjutus 191. Kirjuta luuletusest välja sõnad, mis vastavad küsimusele *missugune?* Pealkirjaks: *Omadussõnad.*

PEAN MEELES.

Sõnad, mis vastavad küsimusele missugune? ja näitavad asjade ja olendite omadust, on omadussõnad.

Harjutus 192. Anna igale nimisõnale sobivad omadussõnad, mis harjutuse all on antud, ja kirjuta pala vihikusse. Omadussõnad märgi ära.

Kevad saabus.

... .. pakane valitses maad. Tuul oli Äkki ilmus taevasse kevadpäike. Ta tõi kaasa kevade, kes astus võitlusse ... talvetaadiga. Nüüd puhub ... tuul üle maa. Igal pool tärkab rohi, aga pajutunud on ning lõhnavad meeldivalt.

vali ja karm

soe ja paitav

kõle ja valus

kurja

noore ja ulja

õrn ja haljas

kevadine mahe

pehmed ja kollased

Harjutus 193. Lisa igale nimisõnalê vähemalt kolm omadussõna.

Omadussõnad.

Ilm on ...

Tuul ...

Lilleõis ...

Suveriitetus ...

Meie klass ...

Meie kool ...

Õpilased ...

.....

.....

Harjutus 194. Leia harjutuse alt sobivad nimisõnad ja täida lünk. Omadussõnadele tõmba joon alla.

... on kord suur ja **ümmargune**, kord kitsas ja sirbikuju-
line. ... on päikesepaisteline, vaikne ja soe. ... oli vanas väi-
keses madalas majas. ... oli suur ilus neljakorruseline elamu.
... oli avar, valge ja puhas. ... on kõrge, tugev ja võimas.

uus korter, kraana, kevadpäev, uus maja, kuu, endine korter.

Harjutus 195. Leia omadussõna, mis on vastupidise tähendusega.

Vastandsõnad.

märg — hoolas —

tuuline — korralik —

pilves — rõõmus —

kare — usin —

noor — kitsi —

raske — rumal —

kõrge — jutukas —
tugev — sõbralik —

Ütle lauseid harjutusest võetud omadussõnadega, mis sulle meeldivad.

Missugused neist omadustest kuuluvad inimestele?

Harjutus 196. Vali allpool antud iseloomuomadused ja kasuta neid lauses.

Keda kõik armastavad.

Meie klassis on mitu ... õpilast. Tunnis on nad ... ja igas töös ... ning Nad on ka ... pioneerid. Noored tahavad olla nii ... ja ..., nagu olid kosmonaudid. Ka kodumaakaitsjate samm on ... ja Nad on ... Nõukogude kodumaale.

tähelepanelikud, virgad, usinad, eesrindlikku, tublid, julged, vaprad, mehine, kindel, ustavad.

Harjutus 197. Missugused iseloomuomadused sulle meeldivad? Vali nad välja ja kirjuta vihikusse. Pealkirjaks: Meeldivad iseloomujooned.

töökas, hoolas, tark, korralik, tugev, edev, kitsi, helde, täpne, isekas, sõbralik, abivalmis, õiglane, ülekohtune, valelik, tööarmastaja, kuri, hea, rõõmus, sünge, virk, laisk, puhas, väle, arg, julge, lahke, ihne, lohakas, hoopleja, viriseja, ahne, tagasihoidlik, viisakas.

Harjutus 198. Moodusta antud lausetest näidise eeskujul uued laused. Märgi omadussõnad värviliselt.

Jaan on tähelepanelik. Peeter on töökas. Leili on hoolas ja virk. Mihkel on korralik ja täpne. Korter on uus ja avar.

Klass on suur ja päikesepaisteline. Traktor on võimas. Rakett on kiire. Ilm on ilus. Liblikad on valged, kollased ja kirjud.

Näidis:

Tähelepanelik Jaan jälgib kalu elavnurgas.

Töökas Peeter...

Harjutus 199. Nimeta antud lausetes nimi-, omadus- ja tegusõnad.

Hele päike paistab. Väike Kalle õpib. Aias õitsevad sinised kellukesed ja kollased krookused. Ilus ilm meelitab Kallet: „Rumal Kallekene, tule aeda!“ Aga usin poiss ei lähe aeda mängima. Õppimine meeldib Kallele.

46. LÕPPKORDAMINE.

I. Lühike ja pikk täishäälik.

1. Kirjuta etteütlusena.

Kevad saabus. Puudes liigub mahl ja varsti pakatavad pungad. Õues ja aias kuuleme tiivulisi sulissõpru. Valge pesu lehvib nööriil tuule käes. Põllul põrisevad traktorid. Aias plõksuvad käärid, välguvad labidad ja rehad. Aadu ja Agu koos teiste noortega riisuvad pargis lehti. Ka Kore ja Kaare jooksevad sinna. Nad teevad tule. Tõuseb halli suitsu. Rõõmsad lapsed lippavad läbi suitsu.

2. Kirjuta sulgudes olev täht, nagu on õige.

M(i)na ruttas k(o)list koju. S(e) oli päris pikk t(e). Kodus ütles ema: „M(i)na ei s(a) täna õhtus(ö)gi ajaks koju tulla.

S(a) k(e)da ise teed ja t(o) poest, mida vaja. Küll t(e) saate minuta hakkama!“ Juba k(i)rustas ema minema, sest ta(l) oli tähtis t(ö). Ka(s) M(i)na tuli tööga toime?

II. Lühike ja pikk l, m, n, r, s ja ülipikk sulghäälik.

3. Kirjuta lünka harjutuse all antud sõnadest sobiv ja pane komad.

Linnupojad ja Nurri.

Käisin ... ja magasin Öösi sadas vihma mis ... hommikul. Ärkasin üles sest kuulsin pääsukeste Minu ümber lendasid ja sädistasid Nägin et kass ... oli pääsukeste pesa Linnupojad ei osanud ... karta ega ... pugeda. Käratasin kassile: „Kött, kuriloom!“ Nurri ... alla ja jooksis ... aga linnud olid

kalal, kallal, lakas, lakkas, hädahüüet, linnud, Nurri, pesasse, õnnelikud, pakku, hüppas, Nurrit.

4. Luuletuses „Kevad“ on iga salmi teises ja neljandas reas sõnad sobimatus järjestuses. Korralda need read nii, et nad riimuksid.

Kevad.

Kevad jällegi on käes.

Täies väes pakatavad

pungad põõsal, pungad puul.

Lõunatuul tantsib aasal.

Lepik sinililli täis,

särab õie õis kõrval.

Lõhnab värsket rohutukk,

nurmenukk ja ülane.

Lendab rästas — kuldne nokk,
maiasmokk, linavästrikk,
püüab sääski nutukaid,
putukaid ja kärblasi.

Päev on päikest täis ja pikk.

Mättal sisalik magab.

Loigu ääres hüppab konn,
selgi elust on mõnu.

Lõunapäike lisab tuld,
kuumalt aurab muld niiske.

(K. Merilaas.)

5. Leia luuletusest „Kevad“ sõnad, mis kirjutatakse nagu kuusk — metsad (s kõrval k, p, t).

6. Leia luuletusest sõnad, mis kirjutatakse nagu: 1) ratas (k, p, t), 2) ruttu (kk, pp, tt).

7. Kirjuta

X kohale g, k, kk

— „ b, p, pp

+ „ d, t, tt

Kanalas.

JuXu ja MiX läksid kanalasse tä+i Ju+ale a—i. Tä+i töö+ab kolhoosis kanatali+ajana. Kanalas oli väXa kära-rikas. KuXed kiresid, kanad kaaXutasid, nii et kõik röXas. Tali+aja+ an+sid lindudele e+e söö+a+, mis nad töid kööXist. Linnu+ si—lisid ja noXisid toitu. Kanadel ja kuXedel olid punase+ harja+ ja kollase+ noXa+. Mune saadi rohXesti. MiX üXsi korjas juba mi+usa+a tüXi.

8. Toimi nii, nagu eelmises harjutuses.

Imeline ait.

Kas tunne+ imelis+ ai+a? Sa vii+ sinna keva+el ko+i
teri, aga saa+ süXisel 20 ko+i vas+u. Anna+ peotäie seem-
neid, aga ai+ast saa+ hunniXu kurXe, toma+eid, porXan-
deid ja ka—said.

See riXas ait on mulla—in+.

Hoolikas peremees võ+a— põllul+ suure riXuse. Kui põl-
lul loXa— umbrohi, mis võ+a— viljal+ toi+u, siis jä+a—
põld meid nälXa.

9. Täida lünk ja märgi s ja h kõrvale k, p, t.

Ah__o is__us vai__selt toas ja krõbis__as päh__leid, mis
lah__e onu As__o oli toonud. Tulid naa__rila__sed ja ku__su-
sid Ah__o õue. Seal nad ke__slesid ja s__ortisid puh__amata.
Siis ku__sus ema Ah__o tu__a, et ta aitaks õh__uks lauda
ka__a. Nad võ__sid ka__ist tal__rikud ja sah__list lusi__ad.
Värs__e s__inat munaga ja kü__sed kartulid võiga mai__sesid
häs__i.

10. Koosta antud tegusõnadest tabel.

Tegusõnad nagu õppima.

Mida tegema?	Mida tegin?	Minevik	Mida teen?	Olevik
õppima	õppisin		õpin	
.....	

õppima, noppima, kukkuma, pakkima, tikkima, nokkima,
tukkuma, küttima, sattuma.

11. Moodusta lühilauseid, kus eelmise harjutuse tegusõnad on olevikus (*mida teen?*).

Näidis: Tiidi õpib rahvatantsu.

12. Moodusta lühilauseid, kus antud tegusõnad on minevikus (*mida tegin?*).

saatma, teadma, kiitma, võitma, andma, püüdma, lootma, liitma, leidma, keetma, jõudma, niitma, hoidma, kündma, sõudma.

Näidis: Saatsin onule terviseid.

III. Kaashäälikuühend.

13. Leia kaashäälikuühend ja märgi see värviliselt.

Kündjad.

Traktorid künnavad põldu. Nad veavad rasket atra. Ka hobused astuvad adra ees ja ajavad vagusid. Kõrvi jalgade ees hüpleb väike linavästri. Ta võngutab sabaga ja nokitseb midagi mullast. Kalju küsib: „Mida sa, linnuke, otsid ja hüpled?“ Västri vastab: „Rammusaid ussikesi, kes vargsi sööksid viljasaagi.“

Seemned langevad mulda ja varsti haljendab põllul oras. Kui Kalju suureks kasvab, juhib temagi traktorit.

14. Ütle, mitme tähega tuleb kirjutada sulgudes olev.

olin jä(r)vel, vaatan jä(r)ve, jä(r)ve ka(l)dal, arstib põ(l)ve, läksin pa(r)ki, viin kaks ki(r)ja po(s)ti, nõelun su(k)a, sule ka(p)i uks, kolm ka(p)i, ke(t)ast vi(s)kama, ära ra(s)kust ka(r)da, sea sahtel ko(r)da, sõidan ra(t)aga, nad sõitsid ra(t)sa, li(n)ades, näen li(n)du, le(n)uk le(n)dab kõ(r)gel, le(n)dur

ma(t)kab õhumeres, kõ(r)e ladvas, nopin kõ(r)si, noor sa(n)-gar, ta ei karda kü(l)ma.

15. Kirjuta sulgudes olev täht, nagu on õige.

Li(n)dudest.

Ööku(l) hävitab tuhande põ(l)dhiire ü(m)ber suve ke(s)tel. Se(l)lega aitab ta säästa to(n)i vi(l)ja, sest ööku(l)i pesako(n)d sööb ööpäeva jooksul kuni ko(l)mkü(m)end hiirt.

Peoleo toidab oma pesako(n)da u(m)bes sada ko(r)da päe-vas. Ta le(n)dab mööda me(t)sa ja ko(r)jab ka(r)vaseid r(ö)vi-kuid, ke(s) on metsa ku(r)jemaid vaenlasi.

IV. Sõnad kes, mis, kus, kas, mul, sul, tal, sel.

16. Kirjuta sulgudes olev täht, nagu on õige.

Must nu(k).

I

Ema tuli li(n)ast, ku(s) t(a) käis ostukäigul. Eesko(t)a kostis L(i)a k(ä)re hääl: „Ka(s) s(a) tohid n(i) oma r(i)deid ri(k)uda!“

Ema küsis: „Mi(s) pahandus su(l) seal o(n)? Ka(s) ka(s) tegi kurja?“

L(i)a vastas: „Tõrelen nu(k)uga. Ta(l) on riided jä(l)e mustad. Koledad ple(k)id kleidil ja su(k)adel.“

II

Ema ütles: „Uuri järele, kust nu(k) n(e)d ple(k)id sai.“

Varsti kostis va(n)jitoast v(e) solin. Siis ilmus kööki tüdruk, ke(s) kandis nu(k)u süles. Ta teatas: „Kü(l) mu(l) on hea meel,

et nu(k) ei määri enam riideid!“ — „Mis sa ta(l)e siis tegid?“ küsis ema. „Ei teinud midagi, aga pesin endal käed puhtaks,“ seletas L(i)a.

(A. Tigase j.)

18. Loe harjutus läbi ja pane pealkiri. Ärakerjutamisel täida lüngad ja kirjuta sulgudes olev täht, nagu vaja.

Väike E(n)e ku(t)sus Mar__ut ra(t)aga sõitma. Mar__ü värvis pil__i vesivärvidega. Ta pidi se(l)e e(n)e pimedat lõ__etama. Videvi__us __iilis E(n)e tu(p)a, võ(t)is õe ma(p)ist pil__i ning tõmbas se(l)ele siuh-säuh hulga kriipse. Teisel õh__ul küsis väike tü__ruk Mar__ult: „Ka(s) said pil__i eest riielda?“ Õde vastas: „Ei, sain kiita. Terve kla(s) naeris mu rumala__ öde, ke(s) oli krii__sud pil__ile tõ(m)anud.“

ts ja ds tegusõnades.

19. Ütle, kuidas kirjutame antud tegusõnade mineviku (*mida tegin?*), kas t või d-ga (nagu *saatsin* või nagu *teadsin*).

söötma, kartma, püüdma, teadma, saatma, lootma, veetma, jõudma, hoidma, liitma, andma.

20. Kirjuta sulgudes olevad sõnad minevikus (*mida tegid?*), täida lünk ja pane puuduvad komad.

Lapsed (jalutama) __õekäärus kus (kasvama) sarapuu__ ja muud põõsa__. Põõsaste all (olema) roh__esti kulu__eina. Ja ennäe, kulu seest (paistma) välja __elesinised lilleõie__. Need (olema) esimesed sinilille__. Kõik (tundma) suurt rõõmu et nad (leidma) esimesed kevadekuulutaja__. Kodus (hoidma) nad

neid vaasis ja (andma) kimbukese ka naabritele. Aga vaasis (heitma) lille__ ruttu oma eh__ed.

Ainsuse osastav ja mitmuse nimetav.

21. Ütle, mis küsimusele vastavad jämendatult trükitud sõnad, ja nimeta kääne.

kaks **tüdrukut**, need **tüdrukud**, ootan **kevadet**, nägin **toredat liblikat**, tublid **ehitajad**, tublit **ehitajat**, viis **purjekat**, röömsad **matkajad**.

22. Kirjuta sulgudes olev sõna kas ainsuse osastavas (*keda? mida?*) või mitmuse nimetavas (*kes? mis?*) ja pane lause lõpümärgid.

Kahekõne.

Kuldnook: Mina olen siin /

Kas kuulete mind, poisid ja (tüdruk) /

Lapsed: Ammu ootasime sind ja (kevad) /

Seadsime sulle mitu pesakasti üles /

Kas nad pole (tore) /

Kuldnook: Täna väga / Olete tublid (ehitaja) / Ma tulin koos kevadega / Kas olete näinud ka mõnd (liblikas) või (putukas) /

Lapsed: Nägime aias mitut (liblikas) / Aga küll ilmuvad varsti ka teised (putukas) /

Kuldnook: Leidsingi neid juba / Nad on väga (maitsev) /

Pärisnimed.

23. Kirjuta lünka sobiv loomanimi kas oma valikul või allpool antuist ja pane komad.

Metsavahi õuel.

Metsavahi õuel käis hommikust õhtuni sigin-sagin nagu loomaaias. Seal pidas korda õuevalvur ... ja liikus hiirekuningas ... kes omavahel hästi ei sobinud. Kanaperest paistsid silma kanad ... ja ... ning kukk Ka küülik ... tikkus õuele et teistega seltsida. Suurematest loomadest pääsesid vahel õuele lehm ... ja kesik ... aga siis oli ... neil kohe kallal. Juhatus sedagi et metssiga ... tuli kartulipõllule kus ta kord koh-taski kesik

Kikerik, Klukk, Kihv, Maara, Miitsu, Röhh, Todi, Tuks, Vutt.

24. Ütle, kumb sõna antud sõnapaaridest tuleb kirjutada suure algustähega.

pealinn tallinn, pärnu jõgi, kangelaslinn leningrad, viljandi linn, ebavere mägi, ahja jõgi, muhu väin, kihnu saar, rapla rajoon, peipsi järv, koidula kolhoos, rahivere küla, onu juhan, tädi juta, õpetaja velleste, klassijuhataja orumäe.

25. Kirjuta eelmises harjutuses antud sõnapaarid õigesti.

SISUKORD

Kodulooline teema	Keeleõpetuslik teema	
I. SÜGIS INIMESTE ELUS.	1. Lause lõpumärk	3
	2. Pöördelõpud	7
	3. Koma kes, mis ees	13
	4. Kordamiseks	17
	5. Liitsõnad	17
II. SÜGIS PARGIS JA METSAS.	6. s ja h kõrval k, p, t	20
	7. Kordamiseks	23
III. SÜGIS KODUÜMBRUSE LOODUSES.	8. Lühike ja pikk täishäälik	25
	9. Lühike ja pikk kaashäälik	28
	10. Erandlikud ühesilbilised sõ- nad	32
	11. Kordamine	35
IV. OKTOOBRIPÜHAD.	12. h sõna alguses	36
	13. Kordamine	38
V. ETTEVALMISTUSI TALVEKS.	14. Nimisõna	39
	15. Nimetav kääne	44
	16. Omastav kääne	45
	17. Osastav kääne	47
	18. Kordamiseks	51
	19. Ainsus ja mitmus	52
VI. LÜHIKESEST PÄEVAST JA PIKAST ÖÖST.	20. g, b, d ja k, p, t	54
	21. k, p, t ja kk, pp, tt	57
	22. Kordamine	62
VII. METSAD — MEIE KODUMAA RIKKUS JA ILU.	23. Sisseütlev kääne	63
	24. Kordamine	66
	25. Kaasaütlev kääne	67
	26. Ilmaütlev kääne	70
	27. Alaleütlev kääne	72
	28. Alalütlev kääne	74
	29. Alaltütlev kääne	77
	30. Kordamiseks	78
VIII. TÖÖST FARMIDES.	31. Ainsuse osastav ja mitmuse nimetav	82
	32. Koma loetelu puhul	84
	33. Kordamine	87

IX. ELU MEIE KODUMAAL.	34. <i>i</i> ja <i>j</i> kirjutamine	89
	35. <i>j</i> silbi alguses	91
	36. Kaashäälikuühend	94
	37. Kordamine	96
	38. Olevik ja minevik	97
	39. Kordamiseks	101
	40. <i>ds</i> tegusõnades	102
	41. Kordamine	104
X. RAHVAS EHITAB JA LOOB.	42. Lühendid	105
	43. Suur algustäht koanimedes	108
	44. Kordamine	112
XI. KEVAD ON SAABUNUD.	45. Omadussõna lauses	114
	46. Lõppkordamine	118

Карл Пракли. УЧЕБНИК ЭСТОНСКОГО ЯЗЫКА ДЛЯ III КЛ. Издание 5-е. На эстонском языке. Художественное оформление и иллюстрации Л. Хярм. Издательство «Валгус». Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja V. Parbo. Kunstiline toimetaja H. Keigo. Tehniline toimetaja S. Kohu. Korrektorid H. Kull ja M. Pall. Laduda antud 3. VII 1969. Trükkida antud 10. II 1970. Läti NSV Staicele Paberivabriku trükipaber nr. 1, 60×90/16. Trükipoognaid 8. Arvestuspoognaid 4,53. Trükiarv 10 000. Tellimuse nr. 4083. H. Heidemanni nim. Trükikoda. Tartu, Ülikooli 17/19. II. Hind 11 kop.

A-30553

11 kop.

3.